

de

HUMANIST

ONAFHANKELIJK OPINIE TIJDSCHRIFT

JONG EN ZWERVEND

HET LIJDEN VERMIJDEN

CARRIES KONINGINNEN

REDACTIONEEL

Vrijheid van onderwijs

De vrijheid van onderwijs in Nederland is een moeizaam bevochten grondrecht. Het waarborgt de vrijheid voor ouders om hun kinderen naar de school te sturen die zij voor hen wensen. Het waarborgt ook de vrijheid voor diezelfde ouders om, bij gebleken gebrek aan keuzevrijheid, nieuwe scholen op te richten. De wet mag daaraan slechts algemene deugdelijkheidseisen stellen, naast een kwantitatieve norm om dezelfde geldelijke steun te kunnen toucheren als andere, bijvoorbeeld openbare, scholen. Met de aard of gezindheid van scholen dient de staat zich niet te bemoeien. Dat is een essentieel element in onze rechtsstaat, mede ingegeven door het leerstuk van de scheiding van kerk en staat.

Dat die scheiding tussen kerk en staat in de praktijk op allerlei manieren vertroebeld blijkt, beschouwen humanisten terecht als een onaangenaam verschijnsel dat zij met volle inzet bestrijden. Niet het bestaan van confessionele scholen op zich is een bedenkelijke zaak, maar het feit dat deze zich gestimuleerd weten en in stand kunnen blijven dankzij overheidsmiddelen. Zo draagt een in meerderheid seculiere bevolking steeds opnieuw bij aan de handhaving van confessionele

indoctrinatie van de volgende generatie. Om gelijkheid van kansen te bevorderen geeft zij bovendien meer middelen aan scholen die veel leerlingen met een leerachterstand tellen. Nu dit intussen vooral 'zwarte' scholen blijkt te betreffen, kan worden vastgesteld, dat het goedbedoelde achterstandsbeleid resulteert in een extra ruimhartige ondersteuning van juist deze kweekplaatsen van nieuwe gelovigen.

Dat de VVD onder partijleider Zalm onlangs frontaal de aanval heeft ingezet op de groei van islamitische scholen, is vanuit die notie begrijpelijk. Daarbij is echter wel sprake van selectieve verontwaardiging. Want waarom nieuwe islamitische scholen verbieden zonder de gevestigde bijzondere scholen van bijvoorbeeld katholieke of protestantse snit aan te pakken? Die scholen zijn het immers – anders dan de openbare – die met allerlei laffe smoezen voorkomen dat zij kinderen met een leerachterstand in huis krijgen. Daarvoor zouden zij stevig gekort dienen te worden, ver voordat wij artikel 23 van de grondwet ter discussie stellen.

Boudewijn Chorus

Word nu Lid

Zelfbeschikking, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid en gelijkwaardigheid zijn de kernbegrippen van het Humanistisch Verbond. Zelf denken samen leven is onze lijfspreuk. Praat, denk en werk mee aan een humanistische toekomst!

Naam: _____ Voorletter(s): _____ M/V
Adres: _____
Postcode: _____ Woonplaats: _____
Telefoonnummer: _____ Geboortedatum: _____
Datum: _____

- ☐ Ik word lid van het Humanistisch Verbond en betaal € ____ per jaar.* Als lid ontvang ik 6x per jaar het ledenblad Humus.
- ☐ Ik ontvang graag meer informatie over de diensten, cursussen en publicaties van het Humanistisch Verbond.
- ☐ Ik word donateur en ontvang 2x per jaar een acceptgiro en informatie over projecten en activiteiten.

* de minimumcontributie is € 50,- per jaar, jongeren tot 27 jaar betalen € 22,50, mensen met een minimuminkomen € 27,-

Stuurt u deze bon naar het Humanistisch Verbond, t.a.v. afdeling publieksvoorlichting, Antwoordnummer 10938, 1000 RA, Amsterdam.

Voor meer informatie kunt u ook bellen met (020) 521 90 90 of kijken op onze website www.humanistischverbond.nl

Een vrijblijvende gift kunt u storten op Giro 151058, waarvoor bij voorbaat onze hartelijke dank.

Humanistisch Verbond

de Humanist

Onafhankelijk opinietijdschrift
Verschijnt 6x per jaar
57e jaargang

Postbus 257, 1000 AG Amsterdam
Nieuwe Keizersgracht 45
tel. (020) 330 72 00

Hoofredacteur
Boudewijn Chorus

Redactie (redactie@humanist.nl)
Josephine Krikke

Medewerkers aan dit nummer
Jaan van Aken, Frans Brinkman, André de Bruin, Erik van der Burgt, Carrie, Paul Cliteur, Bart Dewaele, Peter Gorgels, Philip Jol, Katja Kreukels, Caspar van Meel, Max Pam, Arjan Post, Rob Rosinga, Marcel Ruijters, Kick Smeets, Rob Tielman, Ruud Vermeer, Peter Valckx, Michel Vandenbroeck, Daniël de Wit, Hilde van Vlaanderen.

Uitgever Paul Roosenstein/Uitgeverij SWP
Vormgeving Charley Klinkenberg
Productiebegeleiding Marjo de Jong
Druk Geers Offset, Oostakker (B)
Administratie Tom de Smet en Marga Ineke

Abonnementsprijzen
Per jaar € 29,50.
Leden Humanistisch Verbond € 21,00;
studenten € 22,00.
Toeslag buiten Nederland € 11,50.
Prijs los nummer € 4,00.
Verzendkosten bij nabestelling € 2,30.

Aanmelden abonnement
SWP, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam,
fax 020-330 80 40, adm@swpbook.com.
Abonnementen worden berekend per kalenderjaar en gaan in met de eerstvolgende editie. U ontvangt een factuur of acceptgiro voor de resterende periode van het lopende jaar. Abonnementen worden automatisch verlengd tenzij uiterlijk vóór 1 december is opgezegd.

Advertenties
Uitgeverij SWP, Rens van den Burg, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam. Telefoon: (020) 330 72 00. Fax (020) 330 80 40. E-mail: adv@swpbook.com

Gesproken versie
Inlichtingen Federatie van Nederlandse Blindenbibliotheken,
telefoon (0486) 48 64 86, info@fnbb.nl

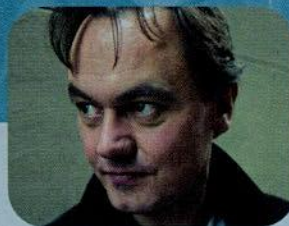
Verschijningsdata
De Humanist verschijnt tweemaandelijks. In 2004 zijn de verschijningsdata: 19 februari, 22 april, 24 juni, 2 september, 21 oktober, 16 december.

Foto omslag
Erik van der Burgt

© 2003 Uitgeverij SWP, Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. ISSN 0025-9489

INHOUD

De Humanist | 6/2003 December

REPORTAGE

Zwerfjongeren breken met verleden 4

INTERVIEW

Johan Braeckman nieuwe Socrates-hoogleraar 8

ANALYSE

Hoe oorlogen worden uitgelokt (2) 12

REPORTAGE

Koninginnen van de Nacht 15

ACHTERGROND

Humanisme in Roemenië 20

MENS IN BEELD

Meisjesbesnijdenis in Soedan 24

ESSAY

Polderconservatisme 34

COLUMNS & RUBRIEKEN:

Paul Cliteur 11 / De bezieling 19 /

Carrie 23 / Het digitale leven 26 /

Verlicht 29 / Werk in uitvoering 30 /

Max Pam 32 / De Doordenker 38 /

Rob Tielman 39 / Repliek 54 / Zoom 43 /

Agenda 46 / Sprekend 47

Pensions voor zwervjongeren

Breken met het verleden

In zwervjongerenpensions kunnen jongeren op adem komen. De persoonlijke aanpak werkt. Maar de capaciteit van de opvangplaatsen en hulpverleningsactiviteiten moet snel worden verbeterd, concludeerde de Algemene Rekenkamer begin november. Een verslag vanuit twee pensions.

Katja Kreukels

Een Mariabeeld prijkt, als het boegbeeld van een schip, op de voorgevel van het oude klooster aan de Rotterdamse Walenburgerweg. Onder het beeld, achter een groot raam, zit een blond meisje op de vensterbank met een te grote zwarte trui aan en een sjaal met pantermotief om haar hals gewikkeld. Waakzaam kijkt ze naar buiten. Bijna achterdochtig. Net als het oog van de camera, gemonteerd boven de voordeur, volgt ze met half dichtgeknepen ogen elke stap die een nieuwe bezoeker van zwervjongerenpension Maaszicht zet, richting ingang. Binnen wacht een warmer onthaal. Receptioniste Iveth lacht haar gouden tand bloot. Achter haar hangen de sleutels van de dertig kamers die deze 24-uursopvang telt. Een jaar lang krijgen zwervjongeren in dit oude klooster bed, bad, brood en begeleiding aangeboden.

Op een prikbord vlakbij de ingang hangt een inschrijffijst voor Holiday on Ice. Daarnaast is een krantenstuk geprikt over sterke wiet. Er wordt gewaarschuwd voor paniek en angstaanvallen. In de gemeen-

schappelijke huiskamer, een zonnige ruimte met kroonluchters, spelen een paar jongens in opperste concentratie een partijtje tafelvoetbal. Het meisje met de zwarte trui, het jonge gezicht en de oude ogen zit nog steeds op de vensterbank en rookt een sigaret. Het is rustig in Maaszicht. Veel bewoners zijn aan het werk.

Nachtmerries

Robberto (19), een jongen met zwarte vlechtjes en een laaghangende spijkerbroek, werkt nog niet buiten de deur, maar verricht hand- en

'Ik heb hier de rust om alles op een rij te zetten'

spandiensten in het pension. Samen met een klusjesman sluit hij lampen aan, zet hij tegels en verzorgt hij het schilderwerk. Vandaag is hij zijn eigen kamer aan het verven. Roberto zit niet graag stil. Dan denkt hij te veel na. "Ik heb veel

nachtmerries. Mijn geweten moet dingen zachtjes verwerken."

Op zijn zestiende is Roberto van de Antillen naar Nederland gekomen om bij zijn vader te gaan wonen. Maar deze hereniging was, zo vertelt hij, van korte duur. Zijn vader stierf aan longkanker. In Spijkenisse zwierf hij langs familie en brak er een onrustige tijd aan. Hij heeft zes maanden op straat geleefd en ging drinken en drugs gebruiken. "Je bent jezelf niet. Er zat een slecht spook in mij. Dat dwong me om dingen te doen. Met coke voelde ik me sterk. Een soort Hercules. Ik hoorde alles, was opgefokt, paranoïde. Gelukkig ben ik nooit opgepakt. Ik heb weleens aan inbraken meegedaan. Joyriden deden we ook wel."

Robberto voelde zijn lichaam zwakker worden. "Ik rook zelfs naar drugs." Het gevoel van veiligheid, dat hij bij zijn vrienden had, begon af te nemen. "Ik begon na te denken. Waarom haat iedereen mij? Waarom schopt iedereen me het huis uit? Licht het misschien aan mij? Ik was ook bang dat mijn moeder zou horen dat haar zoon aan de

Bewoonsters van het Tilburgse zwervjongerenpension

drugs is. Ik dacht: ik moet sterk zijn. Die vrienden helpen me niet met stoppen. Sommigen komen uit de gevangenis en gaan weer verder. Ik moet er zelf mee breken."

Hij begon met afkicken en kwam via het hulpverleningstraject uit bij Maaszicht. Hij woont nu vier maanden in het pension en is blij met de persoonlijke aandacht die hij krijgt. Hij mist zijn oude vrienden nog wel. "Het was een spannend bestaan. Grenzen loslaten, niet nadenken. Maar ik heb liever een saai leven dan een leven in angst. Ik wil een huis, een baan en een mooie vriendin."

Thuisloos

Officieel zijn er in Nederland 3500 zwervjongeren. Maar volgens hulp-

verleners is tienduizend een meer realistische schatting. Het merendeel is tussen de 16 en 21 jaar oud. De jongeren zwerven langs voogdijgezinnen, tehuizen, internaten en gevangenissen. Ze zijn niet dakloos, benadrukt directeur Roel Rol van Maaszicht, maar thuisloos. "Voor de jeugdzorg zijn ze te lastig en voor maatschappelijke opvang te jong." De jongeren zijn vaak het slachtoffer van ontwrichte gezinssituaties, misbruik en verwaarlozing. Ze kampen met complexe psychische problemen. Er is sprake van een te geringe eigenwaarde, zo is te lezen in een recent verschenen onderzoek van het Trimbos-instituut.

De jongeren voelen zich in de steek gelaten en ervaren weinig binding met de samenleving. Hun maat-

schappelijke positie is buitengewoon zwak: weinig opleiding, werkervaring en inkomsten. Ze hebben vaak enorme schulden opgebouwd. Een kwart zou volgens de Trimbos-onderzoekers zwakbegaafd zijn.

Jarenlange zwerftocht

Patricia (18), een dun bleek meisje met lang bruin haar, heeft altijd een jas aan. Ze woont nu een maand in Maaszicht. Soms trekt ze haar jas uit voor anderen. Uit beleefdheid. Maar ze voelt zich geborgen in de jas. Ze is ook graag buiten. Als ze loopt kan ze haar energie kwijt. Ze kan heel hard rennen. Zeker als de politie haar op de hielen zit, vertelt ze met een opgewonden blik in haar ogen. Toch is ze opgepakt en veroordeeld voor medeplichtigheid aan inbraak. Op haar zeventiende kwam ze in de volwassenengevangenis terecht. In de jeugdgevangenis was geen plaats. Ze heeft drie maanden gezeten. Totdat ze via de jeugdreclassering in Maaszicht kwam. "Ik heb gezworen dat ik nooit meer vast wil zitten. Ik doe niet meer mee. Ik ben er echt van geschrokken. Daar zaten mensen die iemand vermoord hadden."

Haar vader heeft haar negen jaar geleden het huis uitgezet, omdat ze zijn nieuwe vriendin niet wilde accepteren. "Die vrouw ging over mij beslissen. Ik vond het niet eerlijk dat iemand anders zich met mij bemoeide. Ik was ook bang dat ik mijn vader kwijt zou raken. Ik probeerde haar weg te krijgen."

Door haar jarenlange zwerftocht langs kindertehuizen en andere opvangplekken stond ze aanvankelijk een beetje argwanend tegenover het pension. "Ik vond het vervelend om weer nieuwe mensen te leren kennen. Maar iedereen deed hier

gelukkig normaal. Ik werd gelijk opgevangen door die gasten. Ze behandelen me als een volwassen persoon. Laten me mijn eigen dingen regelen. Ik heb hier de rust om alles op een rij te zetten."

Rondpompen

Om het 'rondpompen' van deze jongeren door verschillende instellingen te voorkomen, probeert Maaszicht met zoveel mogelijk specialisten samen te werken. Hulpverleners van het Riagg, de Reclasse-ring, het Consultatie Bureau voor Alcohol en Drugs en het Prostitutie Maatschappelijk Werk weten de Walenburgerweg allemaal te vinden.

Hoofd hulpverlening Johan Simao is een spin in dat web. Het is zijn taak om voor jongeren een persoonlijke mentor te regelen en ze met de juiste specialisten in contact te brengen. "In veel tehuizen geldt één vaste structuur. Iedereen moet zich aanpassen. Er wordt te weinig naar de kwaliteiten van iemand gekeken."

Simao pleit voor een individueel begeleidingsplan. "Voor Roberto is het bijvoorbeeld goed om vanuit een veilige situatie iets te doen: te schilderen, de trap te maken. Hij heeft een duidelijke structuur nodig. Hij moet eerst trots op zichzelf worden, voordat hij de buitenwereld meer vertrouwt. Patricia wil zichzelf heel graag bewijzen. Ze wil laten zien dat ze met haar vrijheid kan omgaan. Zij kan prima in haar eentje naar een uitzendbureau gaan."

De strategie is om in de omgang met de jongeren de lat steeds hoger te leggen. "In het begin willen we vooral het vertrouwen van een bewoner winnen. We willen hem niet

afschrikken met allerlei regels. Hoe meer hij met ons meegaat, hoe meer afspraken we met iemand gaan maken. Onze aanpak lijkt chaotisch, maar we weten precies wat we willen. Het is net judo."

De laatste twee maanden wordt de verantwoordelijkheid steeds meer bij de jongeren zelf gelegd.

Zeventig tot tachtig procent verlaat volgens directeur Rol met positief resultaat het pension. "Dat betekent in de praktijk dat je in staat bent je eigen problemen te herkennen. Heb je een verslavingsprobleem dan is de volgende stap na Maaszicht een

'Onze aanpak lijkt chaotisch, maar we weten precies wat we willen'

kliniek. Kun je nog niet zelfstandig wonen, dan kunnen we zorgen voor begeleiding. Als er maar een keerpunt is gekomen in het zwervende, zoekende bestaan."

Vloeken

Maaszicht is een van de zeven zwervjongerenpensions in Nederland dat sinds de jaren negentig op initiatief van de huidige Stichting Zwervjongeren Nederland is opgericht. De pensions bieden de jongeren laagdrempelige, gerichte opvang en een perspectief met de formule wonen, werken en leren. De uitvoering verschilt per pension. Haar streven is om in de toekomst vijftien pensions met in totaal vierhonderd opvangplaatsen te realiseren.

Op dit moment is er nog een groot tekort aan bedden voor deze groep. Ook is er te weinig gerichte hulp.

Hulpverlening aan deze jongeren bevindt zich volgens de Trimbos-onderzoekers op een snijvlak van maatschappelijke opvang, jeugdhulpverlening, geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg. Deze instellingen vormen geen sluitende keten. Er zijn te weinig 'samenhangende activiteiten', zo staat ook in een recent verschenen rapport van de Algemene Rekenkamer over de opvang van zwervjongeren, waardoor veel zwervjongeren tussen de wal en het schip terechtkomen.

De zwervjongeren vormen ook een blinde vlek op het gebied van financiering. Pensions sprokkelen hun geld bij elkaar uit verschillende potten, zoals de provinciepot voor jeugdhulpverlening en de gemeentepot voor maatschappelijke opvang. Om de opvang aan zwervjongeren te versterken, heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Cultuur vorig jaar drie miljoen euro uitgekeerd aan 43 centrumgemeenten. Slechts 1 miljoen daarvan is volgens de Rekenkamer direct doorgesluisd naar gerichte opvang voor zwervjongeren. De rest is, tot ergernis van de pensions, door gemeentes gereserveerd of naar maatschappelijke opvang gegaan.

In Tilburg bestaat sinds drie jaar een jongerenpension aan Ringbaan Noord. Het bestaat uit twee afzonderlijke flats, waar zestien jongeren een tijdelijk thuis hebben. Het pension maakt onderdeel uit van de Stichting Maatschappelijke opvang Traverse. Wiro Jansen, coördinator van het pension, draait op zijn gemak een shagje en vertelt dat de kern van hun aanpak is dat de hulpverlener naast de jongere staat. "De jongeren zijn overal uitgekotst. Ze

vinden het moeilijk om relaties aan te gaan en mensen te vertrouwen. Hun beeld van de hulpverlening is vaak: doen wat grote mensen zeggen. Maar ze moeten zich juist verbonden voelen met een hulpverlener. Het moet iemand zijn die hen serieus neemt. Die niet meteen veroordeelt. Iemand tegen wie ze kunnen schelden."

In de eerste drie maanden moeten de jongeren vooral wennen aan hun nieuwe ritme en wordt er een basis voor vertrouwen gelegd, vertelt Jansen. "Wij vragen dan: wat wil je komen leren? Vaak krijg je dan hele praktische antwoorden. De een wil leren strijken. De ander wil leren koken. Daar gaan we mee aan de slag. We sluiten een contract en proberen de jongere aan zijn beloftes te houden. In de loop van hun verblijf komen in de wekelijkse gesprekken steeds duidelijker de echte doelen naar voren. Schulden aflossen, een woning vinden, betrouwbare vrienden zoeken. Daar spelen we op in." Met de stichting heeft het pension een methode laten ontwikkelen om deze jongeren te leren hun eigen

talenten te ontdekken. Samen met hun mentor stippelen ze een werk- en leertraject uit, waarin veel aandacht is voor sociale vaardigheden. "We helpen ze bijvoorbeeld met het opbouwen van hun sociale netwerk. Samen met begeleiders proberen ze contact te leggen met ouders, opa's, oma's, leerkrachten. Het is belang-

'Die jongeren zijn overal uitgekotst'

rijk dat ze leren hoe ze relaties kunnen opbouwen en onderhouden."

Eenzaam

Chantal (19), een mager meisje met een blonde paardenstaart, zit op de kamer van haar beste vriendin. Haar eigen kamer is een grote puinhoop, vertelt ze. Chantal zit nu drieënhalve maand in het jongerenpension. Ze hoorde ervan via de reclassering. Haar ouders zijn gescheiden toen ze twaalf was. Chantals moeder was depressief en koos voor haar nieuwe vriend. Ze

ging bij haar vader wonen, maar die keek nauwelijks naar haar om. "Ik kon hele weekenden wegblijven. Hij zei niets. Hij wist dat ik drugs gebruikte. Maar heeft me nooit tegengehouden. Ik moest weg bij mijn vader, voordat we elkaar met honkbalknuppels te lijf gingen."

Ze ging in een flatje wonen in onderhuur. Maar ze voelde zich daar verdrietig en eenzaam. Ze zorgde slecht voor zichzelf. Alles draaide om het weekend. "Ik wilde gewoon lol hebben. Ik gebruikte XTC, speed, coke. Ging urenlang van het pad af. Soms slikte ik zes, zeven pillen op een avond. Ik heb geluk gehad dat ik nooit kapot ben neergevallen. Na het weekend was ik versleten en chagrijnig. Alles kostte te veel moeite."

Nu is ze afgekickt. "Ik blow nog wel, maar hou me verder rustig. Mijn nieuwe vriend helpt me daarbij." Ze lacht. "Hij volgt de politieopleiding. Dat is wel een verschil met mijn ex-vriend, die zit nu in de gevangenis wegens inbraak." Chantal is met een uitkering bezig, staat op de wachtlijst voor een eigen woning en gaat een traject volgen, waarbij onderzocht wordt welk werk het beste bij haar past.

Het pension als tussenstation bevat haar wel. Net als haar vriendin ergert ze zich wel eens aan medebewoners die naast de wc-pot plassen. Maar ze verveelt zich nooit aan Ringbaan-Noord. "Er is altijd iemand om tegen te praten. De begeleiders zijn aardig. Ze luisteren naar je. Mijn leven is hier regelmatig geworden, rustiger. Ik kan nu stappen vooruit maken."

Om privacyredenen zijn de namen van de zwerfjongeren gefingeerd

Johan Braeckman nieuwe Socrates-hoogleraar

Het lijden vermijden

De erosie van het christelijke mensbeeld dwingt ons te denken over de waarde van het leven. Volgens Johan Braeckman kan dat niet zonder 'hiërarchie' van levensvormen.

Arjan Post

"Voor humanistisch geïnspireerde filosofen en ethici is er nu mooi werk te doen", zegt Johan Braeckman (1965). "Er is grote behoefte aan coherente argumenten in het denken over de levenswetenschappen." Dat de Europese Commissie groen licht heeft gegeven voor de aanmaak van menselijke embryo's in onder meer Nederland en België, is voor hem goed nieuws. "Maar internationaal zijn we er nog lang niet. Er zijn nog zoveel misverstanden, er is nog zoveel hypocrisie. Het morele statuut van embryo's is nog steeds een taboe."

Zijn eigen werk is breed als de levenswetenschappen. Als filosoof is hij verbonden aan de vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap van de Universiteit Gent. Vanuit die positie mengt hij zich al enige jaren geestdriftig in het debat rond biotechnologie. Behalve met collega's kruist hij ook 'beschaafd' de degen met – bijbelvaste, dus protestantse, dus Nederlandse – creationisten of aanhangers van de Pro-Life Movement. Zoals hij dat ook doet in polemieken rond zijn andere passie: de evolutietheorie van Charles Darwin. Tussendoor is hij actief in de sceptische beweging en,

toen de euthanasiewet in België nog geen feit was, in de vereniging Recht op waardig sterven. "In mijn visie gaat dat allemaal samen."

Sinds dit najaar is hij dan ook nog bijzonder hoogleraar in de filosofie en ethiek der levenswetenschappen namens de stichting Socrates. Aan de faculteit der Natuurwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam zal hij 'beweging genereren' en lesgeven in de ethiek van biologie.

'Hoe geven wij, als absurde producten van het toeval, ons leven zin?'

'Vanuit humanistisch perspectief staat er nog bij, maar voor Braeckman is dat vanzelfsprekend. Niet alleen omdat hij al jaren aan de – pluralistische – Universiteit Gent vanuit 'atheïstische optiek' werkt, vooral ook omdat de materie daar zelf om vraagt. "De waaier aan bio-ethische problemen rond kloneren, orgaantransplantatie, embryo-onderzoek of euthanasie is voor mijzelf niet anders te benaderen dan

vanuit de vraag naar menselijk zelfbeschikkingsrecht."

Scharniermoment

In zijn boek 'Darwins moordbeken-tenis', over de invloed van de evolutietheorie, laat hij zien dat de wetenschappelijke inzichten van Darwin niet minder dan een revolutie hebben betekend. En hoewel die inzichten al 150 jaar oud zijn, komt de revolutie nu pas echt op gang.

Zoals de filosoof Daniel Dennett schreef: de evolutietheorie is een 'universeel zuur' dat vastgeroeste overtuigingen en obscurantisme aantast. Op zoek dus naar een nieuw, postdarwinistisch mensbeeld. "Zeker wat embryonaal onderzoek betreft, zitten we in een scharniermoment." Een kruimel te zijn op de rok van het universum, zoals Lucebert zegt, is daarbij volgens Braeckman juist de uitdaging. "Hoe geven wij, als absurde producten van het toeval, ons leven zin? Hoe gaan we om met waardigheid, met eindigheid?"

Niet dat hij pleit om wetenschappers *carte blanche* te geven, maar Braeckman zou willen dat er 'minder restricties' waren. Bijvoorbeeld om embryo's door kloneren te ver-

wekken. "Het onderzoek zou zoveel verder komen, we zouden veel leren over de manier waarop ons genetische programma de embryonale ontwikkeling stuurt." Dat zijn ethische habitus zelfs in de punten en komma's van zijn spreken ligt besloten, blijkt uit de dreigende 'maar' met een punt die volgt: "Een geweldig experiment. Máár. Met dien verstande dat de embryo's na verloop van tijd worden vernietigd. Het zou immoreel zijn die tot baby's uit te laten groeien."

Vermijding van lijden

Het argument is een rode draad in zijn filosofie: vermijding van lijden. "Dat is mijn hoofdwaaarde. Ik vind niet dat je kinderen kunt verwekken waarvan je met grote zekerheid weet dat ze aangeboren afwijkingen zullen hebben. Niet alles wat kan, moet kunnen." En later zegt hij: "Ik ben een gepassioneerde maar voorzichtige vooruitgangsoptimist."

Dat is ook de belangrijke maar-met-punt in zijn bio-ethische essay 'Copyright', dat hij samen met Katrien Devolder schreef. Daarin wordt een objectieve afweging van voor- en nadelen van kloneren gemaakt. Veel bezwaren worden daarin als onheilsdenken of 'luddisme' aan de kant geschoven. Dat uit gekloneerde embryo's mensen groeien zonder waardigheid en identiteit, of met aanleg voor dictatorschap – het wordt ontzenuwd met de winst van waardigheid voor onvruchtbare ouders of homoseksuele paren. Maar! Desondanks pleiten de auteurs voor een moratorium op reproductief kloneren, zolang de risico's onbekend zijn. Ook daarom is embryo-onderzoek van belang, al vindt Braeckman dat therapeutisch kloneren – om stamcellen te verkrij-

gen – de 'hoogste prioriteit' heeft. Maar waar ligt de grens tussen embryo en baby? "Uit het christendom komt de illusie dat we een grens kunnen trekken. Maar van de splitsing van cellen tot de geboorte, dat is een continuüm." Braeckman ziet dat een maatschappelijke 'conventie' hierover onvermijdelijk is. Daarom onderscheidt hij embryo, foetus, baby, baby-als-mens en mens-als-persoon. "Dat is ingewikkeld. Maar een embryo is nu eenmaal geen mens, maar ménselijk. Een embryo noch een foetus is al menselijk leven in de gepersonifieerde betekenis van het woord. En hoewel een pasgeboren baby ook nog geen persoon is, is het niettemin een goede conventie om baby's op te nemen in de mensengemeenschap met alle rechten die dat met zich meebrengt." Maar er zijn uitzonderingen. Braeckman verwijst naar baby's met zeer ernstige aangeboren aandoeningen. "In dergelijke pijnlijke omstandigheden kan

het ethisch verantwoord zijn dat leven voortijdig af te breken en het niet aan de natuur over te laten."

Werk voor humanisten

Het denken over waardigheid vraagt dus een 'hiërarchisch perspectief'. En daar is moed voor nodig, weet ook Braeckman. "Een Duitse filosoof bijvoorbeeld kan zoiets niet zeggen, je krijgt allerlei onzin over nazi's en eugenetica over je heen." Ook binnen het humanistisch perspectief hebben zijn noties echter verrijkende gevolgen. "Het is niet vol te houden dat alle menselijke levensvormen gelijkwaardig zijn. Maar: zo'n stelling vraagt zoveel argumentatie en omzichtigheid, dat er nog veel werk is voor humanisten." Braeckman aarzelt, ja worstelt, maar wijst erop dat de erosie van het christelijke mensbeeld ertoe dwingt te discussiëren over wat het menselijk leven waardevol maakt. "Zoals bewustzijn en autonomie, het vermogen een geschiedenis te ontwikkelen en

[foto's:] Kick Smeets

eigen waarden te kiezen. Kortom, kenmerken van een persoon."

Daarmee komt hij in de buurt van de ijzige wegen waarover collega Peter Singer wandelt. Iemand door wie hij 'sterk beïnvloed' is, maar wiens visie hij niet altijd onderschrijft. Zoals die op orgaantransplantatie. Singer acht het onethisch

een dementerende bejaarde het orgaan van een chimpansee te geven, omdat die over een volwaardige 'persoonlijkheid' beschikt – karakter, biografie, sociale context – en zelfs 'waardevoller' is dan een mens zonder-bewustzijn. Braeckman: "Maar we blijven met die patiënt omgaan alsof die een persoon is. Er zijn nog zintuiglijke ervaringen, dat is óók bewustzijn. Dat vind ik de meest cruciale eigenschap van organismen om waardevol te zijn."

Intellectuele hygiëne

Zulke kwesties gaan vaak over de diepe afgronden van vocabulaire. Filosofen dienen daarbij voor intellectuele hygiëne te zorgen, vindt Braeckman. Zeker nu wetenschaps-historisch gezien de technologie nog nooit zo dicht het terrein van waarden heeft genaderd. "Dat ver-

klaart ook de huiver voor de toekomst, waar ook ethici onder gebukt gaan." Vooral in Nederland, vermoedt Braeckman, zien wetenschappers of artsen de ethicus nog als moraalridder. In katholieke kringen veel minder, omdat daar ethische doctrines veel losser geïnterpreteerd worden. Bovendien heeft de paus zelf de evolutietheorie tot wetenschap gezalft, overigens zonder er het ontologische verschil van de 'ziel' in te betrekken.

Medisch-ethische disputen vragen niet om minder maar juist méér ethici, vindt Braeckman. "Om het debat te stimuleren is meer pluralisme nodig." Omdat zelfs in democratieën soms 'intellectuele of fysieke terreur' tegen morele overtuigingen plaatsvindt, is het nodig 'als academicus, opiniemaker of gewoon wakkere burger' steeds tegen misverstanden en mythen op te treden. Trouwens: waar is die met veel tamtam aangekondigde Italiaanse kloonbaby gebleven? Braeck-

**'Niet alles wat kan
moet kunnen'**

man acht het 'zeer onwaarschijnlijk' dat zich al een novum heeft voorgedaan.

De hardnekkigste mythe is volgens Braeckman geformuleerd door de historicus van het onheil, Francis Fukuyama. In diens boek 'De nieuwe mens' waarschuwt hij voor de glijdende schaal, het poreuze onderscheid tussen 'therapie' en 'verbetering'. De vrees voor de Übermensch dus. Braeckman: "Ik deel Fukuyama's bezorgdheid over overmedicalisering, dat we bij wijze van spre-

ken zoveel pillen hebben dat we er wel een ziekte voor bedenken. Maar zijn onderscheid is vals. Wat voor de één verbetering is, is voor de ander therapie. Wat te denken van plastische chirurgie voor brandwondenpatiënten? Of borstvergroting voor kankerpatiënten?"

Indianenverhalen

De meeste moeite heeft de kersverse professor met de achterliggende idee: het is niet aan de mens zichzelf te herscheppen. "Van de Griekse mythologie – Ikaros! – tot de christelijke moraal is ons voorgehouden dat we onszelf niet mochten overstijgen. Genetisch materiaal zou sacraal zijn, metafysische betekenis hebben. Maar al eeuwen is de mens een wezen dat zichzelf schept en herschept, met vitaminepreparaten en culinaire voorkeuren net zo goed als met landbouw en cultuur. Ik erken dat we dat nu radicaler kunnen, en ik vind dat we daarover moeten blijven denken en debatteren. Maar: daarbij zijn we slechts verantwoording schuldig aan onszelf. We zijn de uitkomst van het blinde en amorele proces van natuurlijke selectie. Wie en wat wij mogen zijn, hangt af van onze waarden: gezondheid, vermijding van lijden, geluk, waardigheid, vriendschap enzovoort."

Braeckman waarschuwt voor technofobie. "Er zijn veel indianenverhalen, over tekentafelbaby's of een spookwereld van sukkelaars en de *happy few*. Waar zulke nonsens toe kunnen leiden, is dat échte mensen met échte problemen – onvruchtbaarheid, dodelijke ziekten – worden vergeten." Zacht: "Het is onze opdracht om heel voorzichtig alles te onderzoeken wat de menselijke waardigheid kan vergroten."

Ben ik nog wel rechts genoeg?

Jaren geleden vroeg de journalist Jan Blokker zich af: "Ben ik nog wel links genoeg?" Hoe de beantwoording van die vraag is uitgevallen weet ik niet, maar interessant is die vraag zeker. Het is overigens een typisch linkse vraag. Rechtse mensen vragen zich voorzover mij bekend nooit af of zij nog wel rechts genoeg zijn. Zij zullen zichzelf ook niet vaak als typisch rechts beschouwen. Hoe komt dat? Kijken zij te weinig in de spiegel? Is alleen links geneigd tot zelfreflectie? Of is een rechtse politieke overtuiging toch iets waarvoor de rechts georiënteerde zich in het diepst van zijn hart schaamt?

Ik heb zelf altijd een grote afstand tot links weten te bewaren, omdat ik nooit in een en hetzelfde kamp terecht wilde komen met Marcel van Dam of met Jacques Wallage of met Piet Grijs. Marcel van Dam zei in zijn eigen televisieprogramma na een debat met Pim Fortuyn (dat Van Dam overigens niet kon winnen): "U bent een minderwaardig mens". Dat is typisch links, geloof ik. Iemand die links is, neemt het mensen die er anders over denken altijd hoogst kwalijk. Ik ken daarop maar een uitzondering, namelijk Erik van Ree. Wel links en toch tolerant - een hoogst zeldzame combinatie.

Piet Grijs is voor mij een ijkpunt, omdat hij een jaar lang de criminoloog Buikhuisen met hatelijke stukken achtervolgde.

Waarom? Omdat Buikhuisen criminaliteit mede wilde verklaren uit biologische oorzaken. Dat laatste is in strijd met linkse opvattingen. Links wil, nee eist, namelijk dat criminaliteit wordt veroorzaakt door sociale achterstand. Die sociale achterstand is dan weer het gevolg van het kapitalistisch systeem, zodat criminologie eigenlijk altijd kritiek op de heersende sociale ongelijkheid moet zijn. Typisch links is ook dat geen dingen mogen worden onderzocht die indruisen tegen linkse uitgangspunten. Probeer je maar eens een rechtse denker voor te stellen die een jaar lang fulmineert tegen iemand die de relatie tussen criminaliteit en sociale ongelijkheid wil onderzoeken - zo iemand bestaat niet.

Hoewel ik, ondanks al mijn solidariteit met de onder-

drukten van deze wereld, om bovengenoemde redenen niet links kan zijn moet ik mij toch wel de vraag stellen: ben ik wel rechts genoeg? Immers ik ben tegen het koningshuis, een links onderwerp, hoewel het altijd sociaal-democraten zijn geweest die het koningshuis op kritieke momenten te hulp zijn gekomen (Den Uyl bij de Lockheed-affaire; Wim Kok bij Zorreguieta).

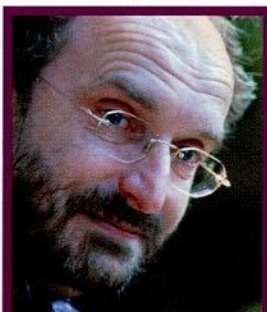
Enige reden tot zorg is er ook op grond van mijn sympathie voor de beesten, opnieuw een links onderwerp. Zelfs die dierenbevrijders kan ik niet helemaal veroordelen.

Goed, geen bedreigingen. Maar zo'n hokje openzetten? Dat is allemaal niet volbloed rechts, althans een beetje linkserig rechts. Op grond van bovengenoemde standpunten word ik, naar ik vrees, met enige scepsis bekeken door mijn oud-studenten, die aan de weg timmeren met rechtse denktanks. Er zijn er nu al twee.

Als eerste de Edmund Burke Stichting, die kent u. Maar onlangs is ook een Bastiat-Stichting opgericht door libertariërs. Dat zijn een soort anarcho-kapitalisten. Minder overheid, meer markt. In beide gevallen zit ik in de raad van advies en ik voorspel dat over pakweg vijf tot tien jaar

deze jongens het publieke debat helemaal zullen beheersen. We krijgen dan een 'Na-Piet-Grijs-periode', een 'Na-Marcel-Van-Dam-era'. Misschien krijgen we dan ook wel een 'Rechtse Kerk', zoals we nu een

'Linkse Kerk' hebben. Met dit toekomstperspectief voor ogen moet ik mij misschien pas echt zorgen gaan maken over de vraag of ik nog wel rechts genoeg ben. Nu zit dat nog wel goed. Onlangs heb ik nog voor de oorlog in Irak gepleit, dat heeft mij weer gerehabiliteerd in de ogen van mijn studenten. Maar hoe moet het straks? Zal rechts echt dominant worden? En zal rechts dan even intolerant en fanatiek zijn als links nu? Zal men mij dan mijn republikeinse sympathieën voorhouden en zich afvragen hoe ik mij toch in godsnaam zo voor die beesten heb kunnen inzetten? Ik hoop dat mijn rechtse jongens dan niet in dezelfde fouten zullen vervallen als de kerk van Jacques Wallage, Marcel van Dam en Piet Grijs. Maar ja, garanties hebben we natuurlijk nooit.

'Iemand die links is neemt het mensen die er anders over denken altijd hoogst kwalijk'

Pearl Harbor en het Tonkin-incident

Het creëren van oorlogsredenen (2)

Incidenten die tot oorlog hebben geleid blijken dikwijls bewust uitgelokt of zelfs gecreëerd te zijn. Er zijn sterke aanwijzingen dat de aanval op Pearl Harbor in 1941 vooraf bekend was bij de VS. En de aanleiding voor de oorlog in Vietnam, het 'Tonkin-incident', is waarschijnlijk in scène gezet.

Daniël de Wit

John Toland, historicus en winnaar van een Pulitzerprijs, schrijft in zijn boek 'Infamy, Pearl Harbor and its Aftermath' dat president Roosevelt voorkennis had van de aanval op Pearl Harbor, die de VS de tweede wereldoorlog in zoog. De Amerikaanse regering was op de hoogte van de komende aanval, dankzij informatie van de Nederlandse regering. Hij vernam dit van de Nederlandse generaal Albert C. Wedemeyer. Deze vertelde hoe tijdens een bijeenkomst in 1943 vice-admiraal Conrad E. L. Helfrich van de Nederlandse marine zijn verbazing had uitgesproken dat de Amerikanen waren verrast door de aanval op Pearl Harbor. De Nederlanders hadden de Japanse code gebroken en waren van de aanval van tevoren op de hoogte en daarop had de Nederlandse regering de Amerikaanse regering gewaarschuwd. In dit verband zijn ook de notities van Harold Ickes, de adviseur van Roosevelt, opmerkelijk te noemen. Hij schrijft in een memo aan zijn president op 23 juni 1941, een dag na Hitlers invasie van Rusland: 'Als gevolg van het [Amerikaanse] olie-embargo

voor Japan zou er een situatie kunnen ontstaan waarbij het niet alleen mogelijk, maar zelfs gemakkelijk zou worden om op effectieve wijze in deze oorlog te geraken.' Het Witte Huis dacht in dit soort omwegen omdat driekwart van de bevolking niet betrokken wilde raken bij WO-II. Oorlogsminister Henry Stimson schrijft op 25 november 1941 in zijn dagboek: 'De vraag was hoe we ze [Japan] zover moesten krijgen om het eerste schot te lossen.'

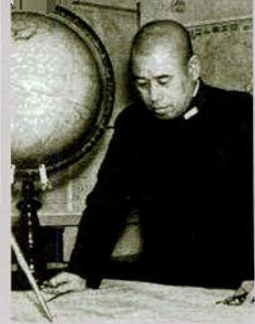
Driemogendhedenpact

Om het oorlogsdoel van de Amerikaanse regering te bereiken, ontwikkelde de in Japan geboren en getogen luitenant Arthur McCollum een acht-stappenplan, onthult auteur Robert B. Stinnett in mei 2000 tijdens een presentatie van zijn boek 'Day of Deceit - The truth about FDR and Pearl Harbor'.

Het stappenplan was gebaseerd op het feit dat niet alleen de diplomatieke code maar ook de militaire code van de Japanners was gekraakt waardoor 11 maanden lang, tot de aanval op Pearl Harbor, de VS volledig op de

hoogte waren van de Japanse plannen. Stinnett is oorlogsveteraan, heeft nog met George Bush Sr. gediend op een oorlogsschip, en heeft dankzij de Freedom Of Information Act voor zijn boek zestien maanden lang in de archieven kunnen zitten. Auteur Gore Vidal, *The New York Times* en de *Washington Post* waren zeer positief over zijn boek.

Het belangrijkste deel van de acht stappen, was 'Actie F', zorgen dat de Stille-Oceaanvloot in het kwetsbare Hawaïaanse Pearl Harbor kwam te liggen, in plaats van aan de Westkust van de VS. Op 8 oktober 1940, een dag na het ontvangen van het plan, had Roosevelt het goedgekeurd en bracht hij de commandant van de Amerikaanse vloot, admiraal James Richardson, op de hoogte. Deze weigerde mee te werken en werd ontslagen, waarna Roosevelt diens baan gaf aan de tot dan toe onbekende admiraal Husband Kimmel die hij bevorderde tot viersterren-admiraal. Dezelfde bliksem-carrière onderging Walter Short die werd gepromoveerd tot driesterren-luitenant-generaal en de baas werd over de legertroepen in Hawaï.

Intussen zat de vijand niet stil, zo wist Roosevelt, dankzij de steeds onderschepte berichten van een Japanse spion die vanaf maart 1941 in Pearl Harbor voorbereidingen trof voor het Japanse bombardement. De spion heeft ongehinderd zijn werk kunnen doen. Ook de aanvalsplannen die de Japanse admiraal Yamamoto ontwikkelde, werden op de voet gevolgd. Dit was mogelijk dankzij de onderschepping van gecodeerde berichten door 22 radiostations, waaronder Britse en Nederlandse in 'Indië', waarna de berichten door de VS werden gedecodeerd. Plan B uit het 8-stappenplan: 'Overeenkomsten moeten worden getroffen met de Nederlanders teneinde Amerikaanse marinetroepen te stationeren in Indië.'

Schrootschuiten

Eind november 1941 stuurt Roosevelt een bericht naar alle militaire commandanten: 'De VS verlangt dat Japan de eerste openlijke daad stelt.'

Intussen zei Roosevelt tegen het Amerikaanse publiek: 'Ik zal uw zonen niet ten oorlog sturen, tenzij we worden aangevallen.'

Zodra de Japanners waren vertrokken voor hun aanval, werden schepen op de route naar Pearl Harbor op last van de Amerikaanse marine omgeleid om te voorkomen dat ze onderweg de Japanners zouden kruisen. Omdat midden in de enorme Stille Oceaan de vloot er wel heel kwetsbaar bij lag, trof Roosevelt zijn maatregelen. Hij zorgde dat de nieuwste oorlogsbodems Pearl Harbor verlieten naar een veilige

haven, zodat alleen een stel afgeschreven schepen uit de Eerste Wereldoorlog overbleven. Pearl Harbor werd aangevallen op 7 december 1941; er vielen bijna 2400 doden.

Communistische torpedoboten

De aanleiding voor het begin van de Vietnamoorlog was het Tonkin-Golfincident waarbij het 'Vrije Westen' werd aangevallen door de 'imperialistische communisten'. Maar bijna veertig jaar later is niet iedereen het daar nog over eens. Zelfs een gezaghebbende Amerikaanse encyclopedie houdt een slag om de arm: 'Op vier augustus 1964 zouden Noord-Vietnamese torpedoboten, waarvan wordt beweerd dat ze niet zouden zijn geprovoceerd, in de Golf van Tonkin Amerikaanse destroyers hebben aangevallen die daar informatie verzamelden en doorgaven

'De vraag was hoe we Japan zover moesten krijgen om het eerste schot te lossen'

aan Zuid-Vietnam', schrijft Encyclopedie.com.

In het tijdschrift *Vietnam* van augustus 1997 schrijft de Amerikaanse kapitein Ronnie E. Ford dat dankzij allerlei nieuwe publicaties en vrijgegeven overheidsdocumenten het verhaal aan het licht komt van voormalige Zuidvietnamese speciale strijdkrachten die deel waren van de Amerikaanse geheime operatie Plan 34A. Een van

de mensen die altijd al heeft geijverd dat de waarheid over de aanleiding van de Vietnamoorlog aan het licht kwam, is Daniel Ellsberg. Hij werkte toentertijd in het Pentagon en las de meest recente legerverslagen die ongcensureerd binnenkwamen over de netelige situatie voorafgaand aan de oorlog met Vietnam en werkte later aan het top secret document 'Decision-making in Vietnam, 1945-68' van defensie-minister Robert McNamara. In 1969 fotokopieerde hij het 7000-pagina's tellende rapport en gaf het aan een onderzoekscommissie en aan een aantal kranten, waarna het bekend werd als de 'Pentagon Papers'. In het eerste hoofdstuk van zijn boek 'Secrets, A Memoir of Vietnam and the Pentagon Papers' schrijft hij over het contrast tussen wat hij las van wat er werkelijk gebeurde en de berichten die het Pentagon verspreidde aan het Congres. Dat begon ermee dat informatie werd achtergehouden over de achtergronden bij Plan 34A, ook wel 34 Alpha.

Onrust stoken

Plan 34A was een CIA-operatie die bestond uit het onrust stoken en provoceren van het Noord-Vietnamese leger door het uitvoeren van bombardementen en sabotageacties. Doel was het ontlokken van tegenacties zodat een reden zou ontstaan Noord-Vietnam de oorlog te verklaren. Om de resultaten van de provocaties maar niet te missen, was er een destroyer van de DeSoto-patrouille in de buurt. Die droeg verder zijn steentje bij door spionagepatrouilles uit te voeren

binnen de territoriale wateren van Noord-Vietnam.

Na een eerste Noord-Vietnamese tegenaanval waarbij geen slachtoffers waren gevallen aan Amerikaanse kant, besloot president Johnson geen verdere actie te ondernemen, behalve het toevoegen van een destroyer aan de DeSoto-patrouille. Ook stuurde hij een formeel protest naar Hanoi dat 'iedere volgend ongeprovoceerd offensief tegen de Amerikaanse strijdkrachten onvermijdelijk ernstige gevolgen' zou hebben.

Op 4 augustus rapporteerden de USS Maddox en de USS C. Turner Joy dat ze werden aangevallen, een tweede aanval dus, 17 uur na '34 Alpha'-aanvallen op Cap Vinh Son en Cua Ron. Ellsberg krijgt van kapitein Herrick een serie bloedstollende berichten over de aanval die in het pikkedonker plaatsvindt. Overal zijn torpedo's die maar ternauwernood worden ontweken door de schepen die intussen hard terugvechten. Ineens stoppen de berichten en heeft Ellsberg tijd om te beginnen aan het sorteren van de informatie.

Schaduwsschieten

Na een halfuur komt een nieuwe berichtenstroom op gang, maar nu veel kalmer dan de eerdere woeste wateren: Herrick meldt dat ondanks alle chaotische actie er mogelijk helemaal geen aanval is geweest. Deel van alle paniek was dat de sonarman van de Maddox het schroefgeluid van zijn eigen boot heeft aangehoord voor dat

van torpedo's, waarna de hel losbrak en urenlang in het wilde weg wordt geschoten door de schepen en Amerikaanse gevechtsvliegtuigen die ten hulp komen. Op de door Herrick voorgestelde verkenningsvlucht kan piloot James Stockdale geen enkel overblijfsel van een gevecht constateren en rapporteert 'niets dan zwarte zee en Amerikaanse vuurkracht'. Ellsberg zegt: 'In latere jaren was het duidelijk dat er geen aanval was geweest. Ze bevochten radar- en sonarschaduwen

'De vergelijking van Pearl Harbor met 9/11 zou wel eens treffender kunnen zijn dan bedoeld'

in het water, waarop ze vuurden. En er waren geen torpedo's in het water, zoals ze hadden ge-meend.'

Kapitein Ford in het tijdschrift Vietnam: 'Ondanks de aanbeveling van de recentelijk aangestelde kapitein John J. Herrick dat de omstandigheden - duisternis, een stormachtige zee en een onervaren bemanning - reden was voor een 'grondig onderzoek' zei oorlogsminister McNamara tegen het Congres dat er 'onweerlegbaar bewijs' was van een tweede 'ongeprovoceerde aanval' op Amerikaanse schepen'. Enkele uren na diens onthullingen gaf het Congres haar goedkeuring aan de Tonkin-Golfresolutie. Hiermee waren de geheime plannen geslaagd die toentertijd eerder tot in detail door

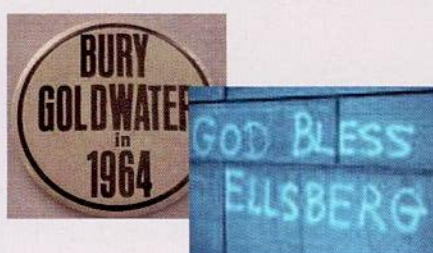
Ellsberg hoogstpersoonlijk aan het 303 Committee waren bezorgd ter verificatie. Dit comité autoriseerde alle geheime operaties en overlegde ze met de president. De VS begonnen de Vietnamoorlog op basis van een geprovoceerde aanval die niet had plaatsgevonden.

Het historisch perspectief van die periode maakt nog meer duidelijk over het waarom van de oorlog met Vietnam. In 1964 moest president Johnson het opnemen tegen de oorlogszuchtige republikein Barry Goldwater. Johnson's tactische ambitie om de rol van aangevallen vredesduif te vervullen, betaalde zich uit na de aanname in augustus 1964 van de 'Tonkin-Golfresolutie': in november kon hij de verkiezingswinst met het grootste verschil ooit noteren.

Oorlog tegen terrorisme

George W. Bush vergeleek de '9/11'-aanval met die op Pearl Harbor. Zou het, gezien de prestaties van zijn voorgangers, kunnen zijn dat die vergelijking treffender is dan bedoeld? De lijst met aanwijzingen dat het Witte Huis van tevoren van de aanslag op de hoogte was, groeit met de dag en dat begint ook binnen de reguliere media op te vallen, getuige een groot artikel in *The Guardian* van Gore Vidal met allerlei bewijzen, en soortgelijke artikelen van de voormalige ministers Von Bülow (Duitsland) en Meacher (Engeland).

Bronvermeldingen op
www.daanspeak.com/HumanistDec2003.html

Hoerenhulp in Rotterdam

Carries koninginnen

Op de Rotterdamse Keileweg is het leven voor de veelal verslaafde en dakloze prostituees zwaar. Twee jaar geleden startte columniste Carrie een project om hen in een ander daglicht te stellen.

Josephine Krikke

*Ik tippel op de Keileweg / Ik zwerf door
de stad / Wat liefde is, dat weet ik niet /
Ik heb het nooit gehad / Een rotte jeugd,
een slechte vriend / Veel warmte was er
niet / Ik denk er liever niet aan terug /
Het doet te veel verdriet.*

Ik ben misschien niet zoals jij / Ik ga

*over een grens / Waarover jij misschien
nooit gaat / Zie me daarom niet als vuil
/ Maar zie me als een mens.*

*In haar ruime leren jas staat Annette
op het podium in de Rotterdamse
boekhandel Donner. Ze kijkt wat*

*verlegen het publiek in. Haar rauwe
stem met Duits accent klinkt door
de zaal, een groep meiden staat om
haar heen en wiegt mee op de
muziek. Als haar lied 'Zie mij als een
mens' is afgelopen is het even stil,
dan volgt een daverend applaus.*

Annette zingt 'Zie mij als een mens'. Op de achtergrond Carrie.

Annette en haar collega's op het podium zijn de Koninginnen van de Nacht, een groep van ongeveer zestien vrouwen. De Keileweg is de plek waar ze zich prostitueren om aan geld te komen voor hun drugsverslaving. De Rotterdamse schrijfster Carrie, op zoek naar modellen voor een modeshow van haar kledingwinkel, trok zich ruim twee jaar geleden het lot van de meiden aan. Ze wilde de vrouwen de kans geven om zich op een andere manier aan het publiek te laten zien en zo respect en begrip te kweken. 'Als er 's avonds drieduizend mannen naar de Keileweg komen van wie er gemiddeld zeshonderd tot consumptie overgaan, is het vreemd dat diezelfde mannen en hun echtgenotes die meiden overdag met de nek aankijken', schrijft ze in een van haar columns. "Ik vind dat we niet schijnheilig moeten zijn", zegt Carrie, die voor haar inzet eind november de Harriët Frenzen ontving van Opzij. "Het is raar dat we over die meiden denken alsof zij de probleemgroep zijn. Zij krijgen overal de schuld van, maar het komt natuurlijk wel van twee kanten. Er is vraag naar, dus daarom staan die meiden daar. En die meiden blijven gewoon mensen, maar dan met iets meer tegenslag in hun leven, dat wil ik laten zien."

Meer gewaardeerd

Elke dinsdagmiddag repeteren de 'Koninginnen' in een buurthuis in de wijk Delfshaven. Na alle voorbereidingen voor de modeshow, inclusief bezoeken aan de zonnebank, schoonheidsspecialiste en de kapper, richten zij zich nu op hun muzikale optredens. De Koninginnen hebben drie gala's achter de rug en treden nog regelmatig op, ze ston-

den op festival Lowlands en maakten de cd 'Tippelhits', met belangeloze medewerking van bekende Rotterdammers. Er zijn inmiddels plannen voor zulke activiteiten met een tweede groep meiden van de Keileweg.

Bianca (34) zit met een shagje en een energiedrankje in buurthuis Piet Hein. De wekelijkse repetitie gaat bijna beginnen. In haar mond staat nog één tand. Ze hoest veel en grijpt naar haar ribben. "Van de week ben ik van mijn fiets gepleurd." Bianca zit al vanaf het begin bij de Koninginnen. "Maar ik heb niet meegelopen met de modeshow, ik hou niet van kleren

**'Ik ben zwaar verslaafd,
dus ik moet wel'**

showen dus ik was actief achter de schermen. Zingen vind ik leuker." Regelmatig gaat er een spastische beweging door haar lichaam. "Ik heb een topdag als we gaan optreden. Dan voel ik me toch op een andere manier gewaardeerd. Goed, sommigen blijven je zien als een hoer, maar je doet toch even wat anders. Ik ben dan pas echt mezelf. Op de Keileweg is het zwaar klote. Het wordt er steeds rustiger en de politie treedt harder op. Maar ik ben zwaar verslaafd, dus ik moet wel." Acht maanden is Bianca clean geweest, maar inmiddels gebruikt ze weer. "Ik ben het zo spuugzat", verzucht ze. Sinds kort heeft ze geen woonruimte meer want het is uit met haar vriend. "Soms werk ik vier dagen achter elkaar zonder te slapen. En als ik ergens kan slapen, dan slaap ik zo 24 uur achter

elkaar." Vorige week nog, voor een optreden van de Koninginnen, was ze in slaap gevallen en niet wakker te krijgen. "Ik schaam me dood."

Overdag mag Bianca door het aangescherpte beleid van de gemeente niet op de Keileweg werken, die is alleen open van zes uur 's avonds tot zes uur 's ochtends. Ze verblijft dan in een gebruikersruimte en verdient wat geld met koken en andere activiteiten.

Woonruimte

Tachtig meiden van de Keileweg zijn dakloos, vertelt Carrie, die zich samen met de Koninginnen heeft ingezet om nachtopvang voor hen te vinden. Ze brachten onder andere een bezoek aan de gemeenteraad en stuurden burgemeester Opstelten een brief. Er komt zo goed als zeker een huis waar negen vrouwen kunnen verblijven, niet alleen dakloze Koninginnen, maar ook andere dakloze vrouwen van de Keileweg. "Er belde net een schat van een man", zegt Carrie. "Hij gaat voor ons de bedden regelen." Als het huis goed loopt komen er nog tien huizen bij." Bianca kijkt blij op als het huis ter sprake komt.

"Als je een huis hebt Bianca, dan krijg je vanzelf meer rust", zegt Danny bemoedigend. Danny hoort ook bij de Koninginnen van de Nacht, maar ze werkt al vijf jaar niet meer op de Keileweg. Ze had er opeens genoeg van. "Ik spoot verschrikkelijk veel, zelfs op mijn benen kon je het zien, maar ik verdiende wel goud geld." Nu gebruikt Danny naast haar dagelijkse portie methadon nog twee keer per week. Ze geniet ervan om met de meiden bezig te zijn. "Ik heb 25 jaar 'ervaring', dus ik weet wat die meiden

bezighoudt", zegt de 44-jarige struisvrouw rustig. Ze heeft nu een huis en werkt mee aan projecten. "Ik heb het druk zat met de Koninginnen, vooral met optreden en voorlichting en interviews geven."

Er is veel veranderd onder de verslaafde prostituees op de Keileweg de afgelopen jaren, vertelt Danny. "Door de cocaïne is de sfeer agressiever geworden, van die troep wil je alsmaar meer. Vroeger had iedereen meer voor elkaar over, nu ontstaat er onderling al heel gauw een opvliegerig sfeertje." Bianca zegt dat ze de andere vrouwen niet als concurrenten ziet. "Maar ik scheld iemand wel uit als ze veel verdiend heeft en niets weg-geeft." Toch gaat een van de meiden als er iemand bij de repetitie erg 'ziek' is, altijd wel wat drugs halen voor de ander.

In 2005 wil de gemeente de tippelzone op de Keileweg sluiten. Het

ontmoedigingsbeleid werpt inmiddels haar vruchten af: illegale prostituees zijn niet meer welkom, er is een pasjessysteem ingevoerd voor de tippelaarsters en bezoekers worden preventief gefouilleerd. Het bezoekersaantal is volgens de vrouwen daardoor enorm teruggelopen en ze moeten harder werken om aan hun geld te komen. Wat er met

**'Er is vraag naar, daarom
staan die meiden daar'**

de meiden van de Keileweg moet gebeuren is niet duidelijk.

Dit jaar hield Carrie een ontwerp-wedstrijd voor een 'eroscentrum', waar de vrouwen veilig en overdekt zouden kunnen werken. Er kwamen 108 inzendingen binnen. Inmiddels mag er een eroscentrum komen in Rotterdam, maar niet naar voor-

beeld van het winnende ontwerp. De gemeente heeft een exploitant aangetrokken die een eroscentrum begint voor vijftig vrouwen, maar verslaafde prostituees zijn niet welkom.

"De gemeente vult het ene gat met het andere", vindt Carrie. "Ze kunnen die Keileweg wel sluiten, maar die mannen blijven toch wel zoeken naar vrouwen bij wie ze hun machtsmisbruik kwijt kunnen, dat vinden ze opwindend. Dus als ze niet meer bij die verslaafde meiden terecht kunnen, zoeken ze hun heil wel in illegale panden, bij slachtoffers van loverboys en vrouwenhandel."

Kaakontsteking

In de gymzaal van het buurthuis staan twaalf Koninginnen van de Nacht in een cirkel. Ze krijgen 16 euro als ze naar de repetitie komen. "Ik doe dit tien keer liever dan mijn geld verdienen op de Keileweg", zegt

Annette, Olga en Angie op het podium

Annette. Ze heeft last van een kaakontsteking, maar wil toch per se meedoen. De twee speleiders vragen hun het liedje 'I am beautiful' uit te beelden uit hun repertoire, zonder te zingen. De meesten doen mee, twee vrouwen zitten op de grond te knikkebollen. Een ander heeft er een stoel bij gepakt en heeft ook moeite haar ogen open te houden. Toch roept zij de andere meiden op de grond regelmatig tot de orde. "Angie, wakker worden!" Angie is een lange donkere 'meisjesjongen', ze is als jongen geboren en leeft als een meisje. Als ze opstaat, haar ogen half geopend, zwaait haar lichaam heen en weer, ze kan nog net haar evenwicht houden. Het suikerzakje dat ze heeft leeggegoten in haar mond hangt aan haar lippen en ze blaast er achter elkaar lucht in. Bij 'Gimme a man after midnight' zingt ze ineens uit volle borst mee, de anderen grinniken wanneer ze de toon wat te lang aanhoudt en zingen onverstoord verder.

Tijdens de repetitie loopt Carrie binnen. Per 1 juli is ze niet meer wekelijks actief met de meiden, 'het werd allemaal te afhankelijk van mij', maar ze beheert nog wel het

Koninginnefonds, dat bestaat uit opbrengsten van optredens, cd-verkoop en uit giften. De vrouwen kunnen daar een beroep op doen als ze iets nodig hebben. Annette, die met haar kiespijn toch naar de repetitie is gekomen, heeft een schriftelijk verzoek ingediend voor een tandartsbezoek: 'Beste fonds, ik moet zo

'Ze willen vrouwen bij wie ze hun machtsmisbruik kwijt kunnen'

vlug als mogelijk naar de tandarts. Niet alleen voor mijn gebit, ik heb een beginnende kaakontsteking (heel veel pijn). A.u.b. vlug regelen. Bedankt.' Carrie vertelt haar dat ze een afspraak heeft geregeld, Annette kijkt haar opgelucht aan. Annette probeert zo min mogelijk op de Keileweg te komen. Ze heeft drie jaar op straat gewoond, maar woont nu onder begeleiding samen met haar vriend. "Soms lukt het niet om er weg te blijven. En als ik daar eenmaal ben, heb ik ook meer geld nodig want moet ik altijd méér gebruiken. Anders kan ik het werk niet doen. Op

de Keileweg ben ik niet de echte Annette. Als ik op het podium sta, ben ik pas echt mezelf." Het gaat beter met haar sinds ze bij de Koninginnen zit, vertelt ze. "Zingen is mijn lust en mijn leven. Ik kikker er echt van op." Ze heeft onlangs zelf een derde couplet bij 'Zie me als een mens' geschreven.

Ik liep zo vele rondjes daar / Er kwam geen einde aan / Tot ik ineens besepte dan / Het moet toch anders gaan / Nu vecht ik dag en nacht / Om niet terug te gaan / Ik weet dat ik het redden kan / Ik weet ik heb de kracht

Zangdocente Cassandra Willemse is trots op Annette. "Bij een optreden vorige week stonden fotografen tijdens haar lied pal voor haar neus foto's te maken. Ze bleef stug doorzingen, alsof ze het al jaren deed. Het is zo mooi om haar zo zelfverzekerd te zien, vooral als je weet hoe onzeker ze hier binnenkwam."

'Koninginnen van de Nacht. De tippelaars van de Keileweg', Carrie, Uitgeverij Thomas Rap. Cd 'Tippelhits', te bestellen door overmaking van 12,50 op giro 9350379 van Stichting Koninginnen van de Nacht, Rotterdam.

Luchthaven Brussel heeft als enige vliegveld ter wereld een humanistisch raadsman. Voordat Karl Laurent (49) met deze baan begon, was hij lokaal directeur van een luchtvaartmaatschappij.

"Mijn kantoor ligt achter de douane, waar ik mij richt op vier doelgroepen. Werknemers op de luchthaven, een soort stad met twintigduizend werknemers, lopen binnen om bijvoorbeeld te praten over relatieproblemen en stress.

De tweede doelgroep zijn reizigers die een overstaptijd van een paar uur hebben. Als ze om een traumatische reden onderweg zijn, bijvoorbeeld een begrafenis, kunnen ze vaak hun emoties onder controle houden zo lang ze in het vliegtuig zitten. Tijdens de overstaptijd slaan soms de zenuwen toe en zoeken ze mij op. Het contact lijkt oppervlakkig omdat ze na korte tijd verder reizen. Maar omdat het gesprek eenmalig is, laten ze vaak veel van zichzelf zien. Ik sprak eens met een man die onderweg was naar huis omdat zijn vriendin daar zelfmoord had gepleegd. In dit korte contact kon ik slechts luisteren, empathie tonen en een beetje sturing geven door te zeggen dat hij nu niet moest gaan drinken. De bar was namelijk twintig meter verderop. Twee maanden later ontving ik een e-mail waarin hij mij bedankte. Hij hoopte dat hij zoiets ooit ook voor anderen kon doen.

Ook richt ik me op vluchtelingen. Sommigen zijn in afwachting van toelating tot België, maar er zijn ook mensen die het land worden uitgestuurd. Voor hen kan ik in het beste geval slechts troost bieden.

Mijn vierde doelgroep zijn mensen die een overstap maken in België maar van wie de volgende vlucht, vaak naar Afrika, opeens is uitgevallen. Zij kunnen ons land dan niet in want ze hebben geen visum en ze moeten dan bijvoorbeeld een week wachten op de eerst-volgende vlucht. Ze kunnen dan in mijn kantoor kamperen.

[foto] Bart Dewaele

Met mijn baan bij de luchtvaartmaatschappij ben ik dertien jaar geleden gestopt. Ik miste zingeving en bevrediging, vond het werk op sociaal gebied aan de lege kant. Na vrijwilligerswerk te hebben gedaan, een project over aids en jongeren, heb ik mij omgeschoold en werd ik hier humanistisch raadsman.

Mijn ervaring op de luchthaven komt goed van pas, het is een microkosmos waar ik het wel en wee goed van ken. Het werk is soms zwaar en houdt me erg bezig, vooral wanneer ik zie dat mensen worden vermorzeld door het systeem. Bijvoorbeeld dat een politiek vluchteling door een procedurestomiteit weer terug moet naar zijn land. Je wéét dat hij daar problemen gaat krijgen.

Ik werk tijdens kantooruren, maar als er iemand op transport wordt gezet is het soms nodig dat ik er ben, dat er iemand is die over de schouders van het personeel meekijkt of alles wel volgens de regels verloopt. Bij mij kunnen mensen zo binnenlopen. Cliënten maakt het vaak niet uit van welke religie de raadsman afkomstig is. In veel gesprekken komt het geloof niet eens aan bod. Ik wil geen zieltjes winnen voor het humanistisch gedachtegoed, maar mensen verder helpen. Ik gebruik hiervoor mijn humanistische waarden; geen oplossingen voorschrijven, maar die de cliënt zelf laten bedenken."

Josephine Krikke

Humanisme in Transylvanië Roemenië, als het bestaat

Roemenië is een van de schaarse landen ter wereld waar een politieke partij het humanisme in haar vaandel voert. De partij neemt zelfs deel aan de regering. Het is echter de vraag of het land wel bestaat.

Frans Brinkman en Rob Rosinga

Roemenië zal bij wie het land niet goed kent gemakkelijk twee associaties oproepen: Vlad Tepeş (beter bekend als Dracula) en dictator Ceauşescu, in veler ogen een al even draconisch persoon. Tussen beide beeldbepalende figuren ligt vijfhonderd jaar geschiedenis. Bewogen geschiedenis, tijdens welke een ware humanistische beweging geworsteld heeft om maatschappelijke wanverhoudingen ten goede te keren. Inmiddels kan regeringsdeelname van een humanistische politieke partij (Partidul Umanist din Romania) aan die geschiedenis worden toegevoegd (2000-2003).

Roemenië kan tot een van de bontste gebieden van Europa gerekend worden. Het is etnisch rijk geschakeerd en heeft langdurige Griekse, Romeinse, Bulgaarse, Habsburgse en Ottomaanse bezettingen te verduren gehad. De bakermat van het Roemeense humanisme ligt in het Transylvanië van de vijftiende eeuw. Het maakt dan deel uit van het Hongaarse koninkrijk, maar geniet een hoge mate van autonomie onder bestuur van een gouverneur (voievod). Deze leidt een buitengewoon complexe samenleving. De strijdende partijen zijn hoge- en

lage landadel (Roemenen en Hongaren), Saksen (vooral handelaren en ambachtslieden), Szeklers (een strijdbaar Magyarenvolk), mijnwerkers en hoge- en lage kerkambtenaren. Het meest te lijden hebben de door alle andere groepen uitgebuitede lijfeigenen en landarbeiders van diverse nationaliteiten, waaronder zigeuners. De tijd is rijp voor sociale vernieuwing. Jong volk vertrekt om zijn licht op te steken bij de univer-

zal zich in een Middeleeuws Duits stadje wanen. In deze entourage heeft het burgerschapsdenken zich sterk ontwikkeld. Humanisten keerden zich tegen de standenmaatschappij en feodale structuur. Vooraanstaande vertegenwoordigers waren Johannes Honterus, Valentin Wagner, Johannes Lebel en Christian Schesäus. Ook de Hongaarse koning Matias Corvin liet zich in met zowel de kerkelijke macht als de humanisten. Zijn hoffilosofen waren onder meer Stephan Stieröchsel, Adrian Wolfhard en Johannes Sommer. We kunnen daarmee vaststellen dat het humanisme geen randgebeuren was in Transylvanië. Bovendien waren contacten interetnisch. Zo had de Roemeens sprekende Olahus contact met de Kroaat Verantius en beide met de Saks Honterus en de Nederlander Erasmus. Een interetnisch discours mag wellicht als vanzelfsprekend overkomen, maar tot op de dag van vandaag is Roemenië óók een land van (sluimerende) etnische tegenstellingen.

De humanisten in de zestiende eeuw hadden concurrentie van calvinisten en met name Lutheranen, hetgeen niet weg neemt dat ze ook

**'Dit land is een uitstekende
leerschool om stoïcijns
te worden'**

siteiten die elders in Europa tot bloei komen. De nieuwe ideeën slaan aan en het humanisme doet vanaf de tweede helft van de vijftiende eeuw zijn intrede in Transylvanië – het multiculturele hart van Roemenië.

Burgerschapsdenken

Op veel steden hebben de Saksen hun stempel gedrukt. Ze hebben dan een Roemeense en een Duitse naam. Wie onverwacht ontwaakt in het centrum van Sibiu/Hermannstadt

gemeenschappelijke doelen hadden: onderwijs ontwikkelen en drukkerijen oprichten. Het geestelijk klimaat was, er nu op terugkijkend, onvoorstelbaar vrij. Edelen als bijvoorbeeld Gábor Bethlen promoveerden het calvinisme, ondersteunden de orthodox-katholieken en gaven rooms-katholieken gelegenheid om hun zuil op te richten. Ook de oecumenische gedachte leefde volop. Hoewel de invloed van de Habsburgers het katholicisme in een sterkere positie brengt, blijft het intellectuele klimaat liberaal. In de achttiende eeuw overheersen religieuze tolerantie, rationalisme, scepticisme, met veel aandacht voor onderwijs en emancipatie. Een vroeg poldermodel, waarin men wars was van nationalisme en op etniciteit gebaseerde privileges.

Somberen over het 'ik'

Enkele decennia later dan in Transylvanië manifesteert zich ook in de twee Roemeense staten Wallachië en Moldavië een humanistische stroming. Hoewel minder complex dan in Transylvanië, zijn er vergelijkbare omstandigheden. Een uitgebreide bevolking van landslaven,

pestepidemieën en Turkse invallen leidend tot eeuwenlange schatplichtigheid aan Constantinopel. Hier zijn de humanisten meestal etnische Roemenen. Belangrijke vertegenwoordigers vinden we er in de families van de *voievozi*, zoals Neagoe Basarab, Dimitrie Cantemir en Constantin Stolnicul Cantacuzi-

'Het volk wachtte te lang met rebellie'

no. Het internationalisme is groot. Buitenlandse humanisten doceren in Roemenië en er zijn Roemeense humanisten die in den vreemde van zich doen spreken. Voorbeelden zijn Cantemir (zie kader), Olahus (zie kader) en Petru Movila, grondvester van de Humanistische Hogeschool in Kiev (Oekraïne).

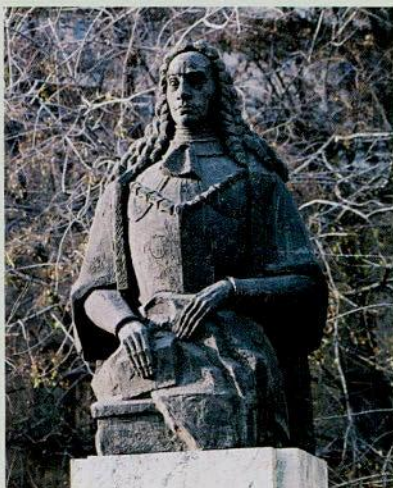
Door de eeuwen heen is het humanisme in Roemenië bewaard gebleven. Met een sprong in de tijd kunnen we bijvoorbeeld Emil Cioran (1911-1995) tot de grotere Roemeense filosofen rekenen. Hij stelt zijn land en landgenoten voor als een uitstekende leerschool om stoïcijn te worden, om te somberen over het eigen 'ik' en over mensen met een hoge eigendunk. Roemenen hebben onmiskenbaar het talent om flegmatisch om te gaan met ongemak en tegenslag. Ciorans naar zwartgalligheid neigende geschriften kunnen ook worden opgevat als vorm van bescheidenheid: we zijn allemaal maar gewoon mensen en we moeten onze individuele belangrijkheid niet overdrijven, zeker niet ten koste van anderen en al helemaal niet uit naam van God. Hoewel er in Roemenië ook bijvoorbeeld expliciet atheïsten en protestanten zijn, zijn de meeste Roemenen orthodox-katholiek, maar ze lijken de kerk er even bij te doen. Rituelen oké, fanatisme nee. Toch zet Cioran zich ook tegen alles af, omdat hij zijn 'ik' aan niets wil onderwerpen. Misschien ligt in die paradox de sleutel van het succes van humanistisch denken in Roemenië, een land dat er is maar niet bestaat.

Na de dictatuur

De huidige herstructurering van de Roemeense maatschappij gaat niet van een leien dakje. Door de inflatie zijn voor veel burgers zelfs gewone

Links partijleider Dan Voiculescu van PUR met president Iliescu en kabinet

Standbeeld van Dimitrie Cantemir in Boekarest

leefomstandigheden een onbetaalbare luxe. De val van het Ceaușescu-regime wordt openlijk betreurd. De communistische doctrine zag zichzelf immers ooit als een ideaal humanisme, omdat het niet slechts iedereen het recht toekent op de vreugden van het leven, maar er ook borg voor staat dat men dat recht kan effectueren. Feit is dat destijds iedereen een baan had en dus een plaats in de samenleving. Er was jarenlang een uitstekend en goedkoop aanbod van kunst en cultuur. Onderwijs en gezondheidszorg waren toegankelijk, zonder etnische of sociaal-economische belemmeringen. Een boektitel als 'Het revolutionair

humanisme in het denken van President Nicolae Ceaușescu' hoeft dus niet meteen vreemd over te komen. De 532 pagina's kunnen we hier niet even uit de doeken doen. Het boek doet ons wel denken aan actuele Nederlandse discussies over 'maatschappelijke marginalisatie' of 'sociale overbodigheid' en de 'radicale aansluiting' die nodig is om de uitstoot van bepaalde groepen burgers tegen te gaan. Feit is ook dat Roemenië gaandeweg verworpen is tot een paranoïde dictatuur. De

'De communistische doctrine zag zichzelf ooit als een ideaal humanisme'

machtshebbers hadden geen sterke benen om de weelde van de macht te dragen en het volk wachtte te lang met rebellie.

Partidul Umanist

In 1991, nog geen twee jaar na de omwenteling, wordt de *Partidul Umanist din Romania* (PUR) opgericht. De partij staat onder leiding van de vooraanstaande econoom Dan Voi-

culescu. Ze is klein, maar is positief in het nieuws en gaat, zoals gebleken, regeringsverantwoordelijkheid niet uit de weg. Gezien de precaire situatie van de Roemeense economie mag niet verwacht worden dat er dure idealistische stokpaardjes van stal worden gehaald. PUR handelt als sociaal-liberale partij en gaat realistisch om met politieke en economische mogelijkheden. Kernpunt van het sociaal-economisch beleid vormt de ondersteuning van het midden- en kleinbedrijf, nodig volgens PUR voor de ontwikkeling van de in Roemenië bijna ontbrekende middenstand. PUR opteert voor een interdisciplinaire dialoog, getuige haar voorstel om middels een grondwetswijziging het Patriarchaat, de *Academia Romana* (Raad voor het Regeringsbeleid), alsmede vakbonden en werkgeversorganisaties een parlementszetel te geven. PUR heeft relatief veel aandacht voor onderwijs en gezondheidszorg. Verder komt de partij op voor gehandicapten, werkloze veertigplussers, Roemenen die in de door Szeklers gedomineerde Roemeense districten Covasna en Harghita in de verdrukking komen en hoogbegaafde kinderen uit kansarme gezinnen.

Nicolaus Olahus (1493-1568)

Deze uit Wallachië (Zuid Roemenië) afkomstige humanist stond zijn leven lang in dienst van de Habsburgers. Zijn kennis en uitnemende administratieve kwaliteiten maakten dat zij hem uitzonden naar de 'hot spots' van het rijk. Hij is secretaris van koning Lodewijk II van Hongarije als deze sneuvelt tijdens de slag bij Mohacs (1526) waarbij het Hongaarse leger wordt

verpletterd door de Turken. Nicolaus wordt secretaris van de rouwende Maria van Oostenrijk die hij vergezelt naar Brussel als ze landvoogdes van de Nederlanden wordt. Dankzij zijn hoge functie kan Olahus meermalen bevriende humanisten in bescherming nemen. Een van hen is de veel oudere Erasmus met wie hij een intieme briefwisseling voert. In 1543 wordt hij primaat van de Hongaarse Katholieke kerk en later regent van Hongarije.

Dimitrie Cantemir (1673-1723)

Kleurrijk is het leven van de meest eminente der Roemeense humanisten, Dimitrie Cantemir. Als zoon van de Heer van Moldavië, wordt hij na zijn humanistische scholing als het ware in gijzeling genomen door de Sultan in Constantinopel, waar hij twintig jaar verblijft. Hij doet er diepgaand studie naar de culturen van het nabije oosten. Bij gelegenheid van zijn slechts zeven maanden durende heerschappij in Moldavia halveert hij

de belastingen voor de arme boerenbevolking. In een poging de Turken terug te dringen vecht hij zij aan zij met het door Tsaar Peter de Grote persoonlijk aangevoerde Russische leger. Ze verliezen de slag bij Stanilesti en Cantemir volgt de Tsaar in vrijwillige ballingschap naar Sint Petersburg waar hij hem bijstaat als adviseur en minister. Wegens vrees voor de immer dreigende grootmacht Turkije werd zijn standaardwerk 'De Geschiedenis van het Ottomaans Imperium' overal in Europa vertaald.

Junkies in de achtertuin

Ik schrok toen ik de deur van het zaaltje opendeed. Ik had verwacht er de twintig vergadertijgers te zien zitten die naar elke buurtbijeenkomst komen. Er zaten nu 150 mensen. Met protestborden. Ik knikte naar wat bekenden; sommigen knikten stug terug; anderen deden alsof ze me niet zagen.

"Ze zijn hartstikke boos op je", had een mevrouw van de bewonersorganisatie me toevertrouwd. "Nu jij ervoor gezorgd hebt dat het eerste opvangpand

voor dakloze verslaafde meiden hier in de wijk geopend wordt." En inderdaad waren er vanavond woedende reacties. Onze wijk heeft al zoveel drugsoverlast gehad de afgelopen twintig jaar, dat de mensen niet meer in mogelijke verbeteringen geloven. Dat elke extra voorziening wordt gezien als bedreiging in plaats van een oplossing.

Maar dat was het niet wat het deze vergadering zo grimmig maakte. Ik keek om me heen. Ik zag mensen zitten die ik nog nooit gezien had. "Dat zijn de mensen van Nieuw Rechts, die de LPF niet ver genoeg vinden gaan", fluisterde een journaliste me toe. Ik draaide me om. En kreeg van een van de Nieuw Rechtsers meteen een opgestoken middelvinger. Er was een meneer van de woningcorporatie die het pand voor de meiden had aangekocht en een mevrouw van de organisatie die de 24-uursbegeleiding van het huis gaat doen. En daar konden de buurtbewoners vragen aan stellen. "Lopen we geen gevaar dat het huis een bordeel wordt", vroeg iemand. Voordat er een antwoord kon komen, begonnen de Nieuw Rechtsers al te gillen. "Je liegt, je liegt!" De meneer en mevrouw die de vergadering toespraken probeerden rustig de vragen te

beantwoorden maar kregen geen kans. Als ze halverwege het antwoord waren begon er iemand doorheen te schreeuwen. Dat als Pim maar geleefd had, dit nooit gebeurd was.

Op een gegeven moment stond er een buurman op die ik heel goed ken maar die mij nu ook de hele avond al zat te negeren. Hij had al een paar keer laten merken dat van hem dat pand er niet hoefde te komen.

"Ik vind deze hele vergadering nergens op slaan",

begon hij, en de mannen van Nieuw Rechts begonnen te joelen. Hij hief zijn armen. "Omdat hier allemaal mensen zitten die helemaal niet in de wijk wonen. Maar die gewoon een politiek punt willen maken. Die jongedame daar die net zat te piepen dat ze geen junkies wil in haar achter-

tuin, die woont gewoon op Zuid. Laten we de vergadering nu beëindigen en in een later stadium alleen met de bewoners verder praten." En hij stond op en liep de zaal uit. Met alle bewoners inclusief mij

achter hem aan. Nieuw

Rechts verbijsterd achterlatend. Buiten de zaal wenkte hij me nog. Maar ik vluchtte naar de wc. En vanachter die wc-deur hoorde ik hem zeggen: "Ik heb verdomme toch liever die junkies van Carrie in mijn wijk dan dat dit schorem denkt erover te mogen beslissen."

Ik moest even op mijn lip bijten. Omdat ik ineens weer wist waarom ik in deze wijk woon en nooit meer wegwil ook ... dat is om deze mensen die een grote muil hebben ja, maar een nog groter hart. Ik hoop met grote hopen dat het pand wel een succes wordt, voor die dakloze meiden ja, maar zeker ook voor dat mooie Oude Westen van Rotterdam.

'Ik kreeg van een van de Nieuw Rechtsers meteen een opgestoken middelvinger'

Hoewel het in Soedan inmiddels officieel verboden is, ondergaan de nichtjes Isra (bovenste drie foto's) en Dou (onderste foto's) een besnijdenis. De zesjarige Dou is voor dit 'familiefeest' vanuit het Nubageberg-

te met haar ouders afgereisd naar
Kartoum, de woonplaats van haar
zevenjarige nichtje. Clitoridectomie
als feestelijke toetreding tot volwas-
senheid. Zonder enige behoefte aan
verberging zomer 2003..

In therapie op internet

'Aanleiding: 17.00 uur, ik kijk naar het nieuws, de ramp van Enschede. Drie brandweermannen op het dak van een brandende loods. Ik zie links daarvan een container ontploffen en meteen daarna een tweede en 'weet' dat dit het begin van een serie explosies is. Ik spring op en schreeuw "spring van dat dak af", te laat...'

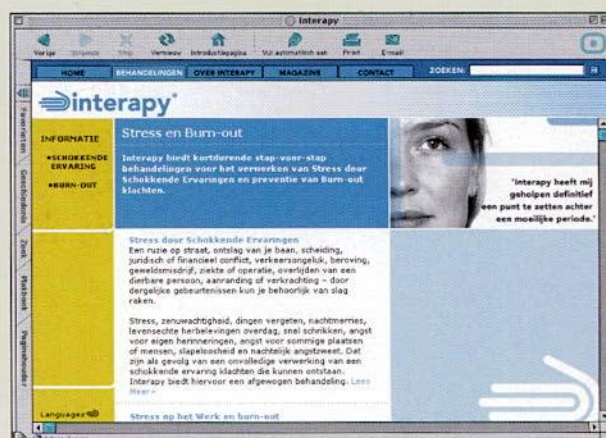
Anonimiteit, schrijven aan onbekenden, een fictief personage aannemen, je eigen moment kiezen, gewoon thuis, dit zijn een paar bekende aspecten van het internet die sinds kort ook de psychotherapie tot voordeel strekken. Een aantal jaren geleden kwam professor Lange van de Universiteit van Amsterdam op een congres over internet en zorg op de gedachte om niet alleen maar via internet informatie te verstrekken of patiënteninformatie te willen beheren, maar om het medium zelf als instrument in de therapie te gebruiken. Lange is vervolgens een pilotproject gestart met schrijftherapie via e-mail.

Proefkonijn

Een van de 'proefkonijnen' was Cees Mulder, die bovenstaand citaat schreef. Cees leed aan een posttraumatisch stresssyndroom dat actief was geworden door het beeld op televisie van drie brandweermannen op het dak van een brandende loods midden in de vuurwerkramp in Enschede van mei 2000. 'Deze beelden confronteerden mij met ervaringen tijdens een van de bombardementen in Berlijn, 1944', zo schrijft hij verder.

In deze rubriek over 'digitaal leven' besteedt de Humanist aandacht aan ontwikkelingen op het internet en het wereldwijde web in het bijzonder. Peter Gorgels, maker van de website Intellectueel Online en tevens webeditor bij het Rijksmuseum, verhaalt over het digitale leven, signaleert trends en interessante sites, geeft achtergrondinformatie en handige tips.

'Ik ben toen van het dak gesprongen, de anderen zijn omgekomen. De gevolgen van deze stroomis waren heftig. Ik was volledig gedesoriënteerd en ik had zelfs dissociaties. Ik heb mij met hulp van mijn vrouw aangemeld bij de experimentele therapiehandeling via internet. Deze is gestart op 31 juli 2000, na een online diagnosetest. Ik heb voor deze methode gekozen omdat ik die minder confronterend vond dan de face-to-face-gesprekken met een therapeut. Bovendien werden de analyses gedaan door een team van deskundigen. De methode bestaat uit tien sessies. In de eerste vier moest ik zeer gedetailleerd beschrijven wat er is gebeurd, niet alleen de feiten, maar ook mijn gevoelens, angsten en schuld, geuren en geluiden. Dit twee keer per week. Dit zijn twee hele moeilijke weken geweest,

waarbij ik af en toe uitgeput was en zeer nerveus.' De methode is zeer succesvol bij Cees. Het 'van zich af schrijven' in zijn eigen tempo, in zijn eigen woorden, met schetsen, herschrijvingen en zo tot de kern van de ervaring uit het verleden komend, blijken zeer goed te werken. Belangrijk daarbij was dat hij een zeer sterke band met de psychotherapeute voelde die hij alleen van de e-mailcontacten tijdens de behandeling kende.

Onbekende schrijfgenoet

Dit is een opvallend aspect van het internet dat je ook ziet in bijvoorbeeld chatboxen. Mensen die elkaar alleen door chatten kennen worden tot over hun oren verliefd op elkaar. Een verklaring voor deze lichte online ontvlambaarheid ligt misschien hierin dat het anonieme contact veel ruimte voor projectie biedt. Je projecteert je ideale partner op de staccato, niet op spelling gecontroleerde, onafgemaakte, maar net genoeg prikkelende zinnen van een onbekende, de ideale blind date omdat het licht nooit aangaat. (Niet zelden wordt het problematisch als er aangedrongen wordt op een afspraak in de echte wereld, want dan blijkt bijvoorbeeld de vlotte digitale charmeur in werkelijkheid een puisterige sombermans te zijn).

Enigszins vergelijkbaar is het succes van de online therapie wellicht. De patiënt projecteert het beeld van de ideale therapeut op zijn onbekende schrijfgenoet. Hij schrijft in anonimiteit, hij kan alles tegen hem zeggen, het contact lijkt extra intens, er ontstaat een zekere 'intimiteit' die veel vertrouwen geeft. Bijkomend voordeel is overigens dat achter de therapeute in werkelijkheid een heel team van deskundigen schuil gaat. 'De volgende vier sessies schreef ik adviezen aan een denkbeeldige vriend, die hetzelfde heeft meege-maakt. Deze "omkering" heeft voor mij het effect gehad van

loslaten en afstoten', vervolgt Cees. Hier wordt de bevrijdende vervreemding van de internettherapie nog versterkt doordat de patiënt een andere rol aanneemt, een bekend verschijnsel op internet waar het fictieve alter ego 'avatar' wordt genoemd.

'In de laatste twee sessies beschrijf ik het afscheid van mijn sores, bij voorkeur aan familie of vrienden. Ik schrijf: "Lieve vrienden, de behandeling is beëindigd, die is voor mij een gang geweest als die van Dante. De reis begon in de hel en ging via het reinigend vuur naar de bevrijding. Ik heb nog eens alle verschrikkingen beleefd, maar het is gebeurd, ik ontken het niet meer en moffel het niet meer weg. Bevrijd van al die last, is er ruimte ontstaan en openheid. Aan het einde van deze reis kan ik met open vizier verder gaan." Ook kan ik nu weer naar het vuur-werk van Oud en Nieuw kijken want het raakt mij niet meer'.

Deze case laat zien hoe bepaalde soms wat dubieuze eigenschappen van het internet, bij online schrijftherapie zeer positief uitwerken. (Voor meer informatie zie bijvoorbeeld www.interapy.nl, het bedrijf dat uit het experiment van de UvA is voortgekomen).

S.J. Redmeijer

Anarchisme in denken en doen 2e dr €:20,42 Anarchisme-chaos of orde €: 20,42

De auteur ziet het anarchisme niet als maatschappelijk ideaal, maar als individueel gezagsloos toetsingsmoment.

Mens en leiderschap €:18,15

"Redmeijer rekent af met dooddoeners, vergrovingen, generalisaties, clichés en oneliners, die verdoozen de feiten, die versluieren de werkelijkheid..." schets achtergronden... stelt zichzelf (en U) vragen". P. Kaptein in boekenrubriek: 'Van alle planken'... 4 mei 2002

.. 'sociaal bewogen man'... 'non-conformist pur sang..' uit recensie Ned. Bibl.Dienst, Drs. M. v d Grijn.

U kunt de boeken bestellen door het betreffende bedrag op onze bank- of postgirorekening te storten. Zie onderaan de advertentie.

Als U alle drie boeken bestelt, dan betaalt u geen € 58,99 Maar slechts € 50,-.

Hebt u onze catalogus al besteld?

 Uitgeverij Sassenhein

Postbus 76 Haren Gr.Tel: 0505350395 fax 0505350329
E:mail info@sassenhein.nl web: www.sassenhein.nl
postgiro 42.96.207 rabobank 16.22.33.868

GROEN BELEGGEN MET GARANTIE

en de regenwouden beschermen?

na 7 jaar **7,6%** *gegarandeerd

na 10 jaar **8,5%** *gegarandeerd

na 15 jaar **9,0%** *gegarandeerd

DE GROENE
SPAARADVISEURS

- samen werken aan een duurzame wereld -

* (afgerond percentage, rendement per jaar) **Deelname mogelijk vanaf € 2390 éénmalig of € 50 per maand.**

Informatie: De Groene Spaaradviseurs • Tel. 0182 - 57 02 90 • Internet: www.groengeld.nl

Geef om vrijheid

AMNESTY
International

Support our fight for human rights

Als nalaten u een zorg is

Na een overlijden moet er in korte tijd veel geregeld worden. Dat gaat gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om daar over na te denken. Toch is het belangrijk dat op tijd te doen, want het geeft veel rust als deze zaken van te voren goed geregeld zijn.

U kunt de Stichting Steunfonds Humanisme benoemen als executeur-testamentair. Het Steunfonds heeft deskundige mensen in dienst die uw laatste wens kunnen uitvoeren. Een jarenlange ervaring met deze vorm van dienstverlening staat borg voor zorgvuldigheid en integriteit.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond zet zich in voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch via nummer **020 521 90 36** of met behulp van de bon. U kunt ook kijken op: www.humanistischverbond.nl/steunfonds.

Stuur de bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme,
Antwoordnummer 10938,
1000 RA Amsterdam

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme

naam	m/v
adres	
pc/woonplaats	
telefoon	H

STEUNFONDS
Humanisme

Politiek theater

Zo'n dertig jaar geleden kende Nederland wel dertig politieke theatergezelschappen. Die wilden informeren, provoceren, emanciperen. Zoals Het Gek-kentheater en het Flikkertheater. GL Twee, dat de problemen van de ex-mijnwerkers dramatiseerde. Proloog, antikapitalistisch. Vers in het geheugen liggen 'De plaatsbekleder' van Rolf Hochhuth en Fassbinders 'Het vuil, de stad en de dood'. Opgevoerd door reguliere gezelschappen.

Politiek toneel is van alle tijden. Uit de zeventiende eeuw dateert 'Tartuffe' van Molière, nu gebracht door Het Nationale Toneel. Uit de achttiende eeuw is dat 'De bruiloft van Figaro' van De Beaumarchais.

Molières komedie gaat over een 'godvrezende' huichelaar, Tartuffe, die de vrouw van de naïeve rijke koopman Orgon probeert te versieren en zijn zoon uit huis te zetten. Dat lukt bijna, omdat de sufferd niets in de gaten heeft en aan Tartuffe zelfs zijn dochter aanbeveelt. Simpel thema? Niet voor Molière en zijn vijanden. Wilde Molière de waarden en normen in de hogere kringen aan de kaak stellen, de koningin-moeder - opgestoot door roomse scherp-slijpers - vreesde Molières invloed op de jonge koning, Lodewijk XIV. Lodewijk verbood een openbare opvoering. Later mocht dat alsnog. Molière had het stuk wat aangepast en voerde aan dat het geen kritiek was op de gevestigde orde. Maar de toeschouwers zagen er wel degelijk meer in. In Nederland zou het in 1786 opgevoerd worden. Voor democratische patriotten was het een aanval op de klik rond stadhouder Willem V.

Ook voor 'De Bruiloft van Figaro' applaudisseerden zij geestdriftig. Daarin heeft De Beaumarchais allerlei verlichte opvattingen gepopulariseerd. Zo kritiseert hij de standenstaat, de rechtspraak, de positie

van de vrouw, het militarisme en de religie. Daarbij klinkt opnieuw de 'stem des volks', in de huis-knecht Figaro, als slimme volksjongen. Opnieuw, want in 'Tartuffe' is die stem Dorine, het goedgebekte kamermeisje dat ertoe bijdraagt dat 'Tartuffe' van Het Nationale Toneel, onder de regie van Jürgen Gosch, 'keihard en hedendaags' overkomt (NRC Handelsblad).

Scène uit 'Tartuffe'

Kent 'Tartuffe' maar één 'schurk', 'Figaro' biedt een curieuze verzameling van min of meer vileine figuren. Zoals de gravin, die Figaro geld leent en als hij niet kan terugbetalen met haar het bed moet delen. Figaro is echter verloofd met Suzanne, het kamermeisje. Ook niet mis. Zij willen trouwen. De

graaf, die haar als maîtresse wil, eist in elk geval het 'jus primae noctis'.* Figaro verzint diverse listen om van alle verplichtingen af te komen. Zo weet hij de graaf zover te krijgen dat hij zijn schuld betaalt.

Daarna lukt het hem zelfs de gravin met de graaf te verzoenen, waarna de jongelui zonder meer kunnen huwen. De Beaumarchais is, anders dan Molière, door zijn opvattingen enkele keren in het gevang gekomen. Door rela-

ties rijk en onafhankelijk geworden erft hij een landgoed en koopt hij een titel, maar wordt hij door de oude adel niet geaccepteerd. Dat steekt! Redenen te over om het verzameld werk van Voltaire uit te geven en de Amerikaanse en Franse revolutie te steunen. Daarvoor wapens te kopen. Zijn 'Figaro' bleef als maatschappijkritische komedie een briljant hoogtepunt in de toneelliteratuur en behield haar populariteit. Daarom werd het óók verboden door het fascistoïde regime van Vichy (1940-1944).

André de Bruin

* Het recht van de eerste nacht

**'Figaro' bleef als
maatschappijkritische komedie
een briljant hoogtepunt**

‘Vrijuit kunnen praten als je ouders zijn gescheiden’

Een op de zes jongeren ziet voor zijn 21e zijn ouders uit elkaar gaan. Voor veel kinderen levert een scheiding schuldgevoel op, depressieve gevoelens en verlatingsangst. Met hun emoties kunnen ze thuis en op school vaak moeilijk terecht. Het project ‘Kinderen in echtscheiding situaties’ (K.I.E.S.) brengt kinderen in gesprek met elkaar over hun gescheiden ouders.

In het stijlvolle oude raadhuis van Vught wordt op uitnodiging van de K.I.E.S.-projectleiders het hulpaanbod aan kinderen van gescheiden ouders besproken. Jeugdpsycholoog Ine van der Laan trapt af. “Ik krijg heel vaak te maken met kinderen met problemen door een echtscheiding. Het kan ogenschijnlijk heel goed gaan, terwijl het kind piekert.”

Ze geeft als voorbeeld het verhaal van Mariëlle (10) wiens ouders vier jaar geleden gescheiden zijn. Beiden hebben een nieuwe partner en kinderen uit de nieuwe relatie. Mariëlle woont bij haar moeder en met haar vader heeft ze een bezoeksregeling. De nieuwe vriendin van haar vader noemt ze bij haar voornaam en soms ‘helpmama’. Ze voelt zich vaak anders behandeld dan haar twee halfzusjes. “Toen mijn zusje zich niet goed voelde, belden ze meteen de dokter, bij mij zeiden ze dat het wel over zou gaan.” Als de trouwkaart van haar vader in de vorm van een gedichtje in de bus valt, staat ze niet genoemd. Mariëlle voelt zich gepasseerd. Haar vader en zijn vrouw begrijpen niet waarom. Haar naam paste niet in het gedichtje en het zou onduidelijk geweest zijn voor mensen die niet van de situatie wisten. Mariëlle wil niet meer bij haar vader op bezoek.

Lotgenoten

“Een scheiding roept veel emoties op”, zegt Van der Laan. Het kind denkt dat het zijn schuld is, heeft verdriet, maar is ook opgelucht (geen ruzies meer) en voelt zich verantwoordelijk voor de ouder die in de steek is

Wat doen humanistische organisaties in de praktijk? In deze rubriek aandacht voor de projecten waarbij zij betrokken zijn. Deze keer is dat het K.I.E.S.-project vanuit het Humanistisch Vormingsonderwijs.

gelaten. Andere problemen zijn verlatingsangst, depressieve gevoelens (kan de studieresultaten beïnvloeden), jaloezie op vriendjes en vriendinnetjes en bindingsangst (later een partner vinden kan dan lastig worden). Voor deze kinderen van acht tot en met achttien jaar hebben Maaïke de Kort en Nelly Snels, docenten Humanistisch Vormingsonderwijs, het project K.I.E.S. ontwikkeld. Vanaf januari draait het als pilotproject voor alle Vughtse kinderen op twee basisscholen. “Ouders en school zijn vaak niet doordrongen van het effect van een scheiding op een kinderleven”, aldus De Kort. Een school heeft vaak geen begeleiding voor kinderen waarvan de ouders gaan scheiden of zijn gescheiden, alleen als er grote problemen door ontstaan zoals spijbelen en leerachterstanden. “Voor kinderen is het heel goed met lotgenoten in contact te komen. Laat ze het elkaar maar vertellen, onder begeleiding”, vindt Snels. Een jongetje zei in een van de humanistische vormingslessen van De Kort dat zijn ouders gingen scheiden. Dat vond hij erg omdat hij zijn vader dan bijna niet meer zou zien. ‘Ik zie mijn papa keivaak’, riep een ander jongetje. “Zo ziet hij dat hij daar niet bang voor hoeft te zijn”, vertelt De Kort. Met lotgenootjes praat het ook makkelijker dan met familie. “Met andere kinderen kunnen ze praten zonder het risico dat iemand zich gekwetst voelt. Daarom is dit project heel belangrijk, vooral in de preventieve fase”, vindt kinderpsycholoog Van der Laan.

Hoe een scheiding uit de hand kan lopen, vertelt een medewerkster van Bureau Jeugdzorg. Zij meldt dat probleemjongeren heel vaak kinderen van gescheiden ouders zijn. Soms gaan kinderen drugs gebruiken omdat ze zich rot voelen.

Overweldigende boodschap

Snels en De Kort maken in hun humanistische vormingslessen allebei kinderen van gescheiden ouders mee. De Kort: "De mededeling dat papa en mama uit elkaar gaan, is een overweldigende boodschap. 'Wat vind jij ervan? Ben je er bang voor? Waarvoor', vraag je hun dan." Snels: "Kinderen zeggen wel eens: 'Jij vraagt vaak hoe ik me bij iets voel. Nou da's heel fijn.'"

Kinderen worden in het project aangemoedigd met elkaar in gesprek te gaan met rollenspellen, drama, stellingen en kringgesprekken, maar alleen luisteren mag ook. Snels: "Je laat een situatie door kinderen benoemen en naspelen, bijvoorbeeld: papa heeft een nieuwe partner. Ik zal je laten zien wat ik toen gedaan heb, zegt het ene kind dan tegen het andere. Of een kind wil niet meer elk weekend naar papa, maar durft het niet te zeggen."

Stellingen kunnen zijn: 'dat papa en mama zijn

gescheiden betekent voor mij...' Of: 'het allerliefst ga ik het weekend...' "Kinderen leren zich zo uiten, maar ook hoe ze omgaan met nieuwe broertjes en zusjes", aldus Snels.

De gesprekken gaan over hoe een kind te horen kreeg dat zijn vader en moeder gingen scheiden. Of dat hij ergens anders woont dan papa en wat er veranderd is thuis. Als je opnieuw mocht kiezen, zou jij dan dezelfde keuze maken? Kan je thuis over de scheiding praten? Ook vragen Snels en De Kort naar gevoel: hoe komt het nou dat jij dat voelt? Waarom denk je dat je daarmee niet bij papa en mama terecht kan?

Maar ook vragen ze de kinderen welke zekerheden ze

nog wel hebben, dat geeft zelfvertrouwen. Mijn opa en oma zijn er altijd, zei de een. Mijn vader is altijd mijn vader, wist een ander. Een kind noemde als zekerheid dat hij zijn hond nog had. "Je laat kinderen zien dat ze zelf ook rechten hebben. Stel, je mag zelf kiezen, papa en mama weten het niet, bij wie wil je dan wonen? Het lijkt een moeilijke keuze voor een kind, maar ze blijken het heel goed te kunnen zeggen", vertelt Snels.

In het voortgezet onderwijs zal het project er wat anders uitzien. Daar zal het ook gaan over relaties. "Veel kinderen van gescheiden ouders hebben het gevoel dat relaties niet echt zijn", zegt De Kort. Bij K.I.E.S. draait het

Maaïke de Kort (links) en Nelly Snels bespreken het K.I.E.S.-project

om wat de scheiding voor het kind betekent. "Het project is niet bedoeld om een beeld van de situatie thuis te krijgen, maar om een beeld van zijn gevoel te krijgen en hem te leren om te gaan met de moeilijke situatie. Wij gaan uit van de gedachte dat ieder mens kan leren omgaan met wat voor hem moeilijk is, soms met hulp van iemand die even meewandelt."

Jaan van Aken

Meer informatie: www.klassenwerk.com, www.hvo.nl

[foto:] Ruud Vermeer

Comfortabele condities

In het buitenland is het heel gewoon dat politici hun memoires schrijven, maar in Nederland komt dat maar zelden voor, vermoedelijk omdat het politieke leven in Nederland te onbeduidend is om er een heel boek mee te kunnen vullen. Maar onlangs heeft oud-senator, oud-staatssecretaris, oud-minister en oud-europarlementariër Hedy d'Ancona het toch geprobeerd. Onder de titel 'Het persoonlijke is politiek' heeft zij een boek geschreven, dat je met heel veel goede wil haar memoires zou kunnen noemen.

Nou ja, boek...het is meer een boekje.

Met veel getrek heeft de uitgever er 154 pagina's van weten te bakken. 't Is zo dun dat gevreesd moet worden dat er bij Hedy maar weinig van haar rijke leven is blijven hangen. Toch jammer, want haar levensloop die ze aan het eind van haar boek nog

eens opsomt, ziet er op zich interessant uit. De oorlog meemaakt, afgestudeerd in sociale geografie, tv-producent bij de VARA, feministe en medeoprichtster van *Man Vrouw Maatschappij* en Opzij, lid van de Eerste Kamer, staatssecretaris onder Van Agt, minister van WVC onder Lubbers, en in Europa voorzitter van verschillende commissies, waaronder die van Rechten van de Vrouw, Sociale Zaken en later ook nog eens van Binnenlandse Zaken en Justitie. En daarbovenop heeft Hedy ook nog heel wat onderscheidingen en prijzen gekregen, waarvan zijn overigens de meeste zelf in het leven heeft geroepen. Maar goed, stof genoeg voor een flinke pil, zou je denken.

Helaas valt dat een beetje tegen. Het begint al met een levenswijsheid, die mevrouw d'Ancona kennelijk zo belangrijk vindt dat zij haar ook op de flap van haar boekje heeft laten afdrukken:

'Onafhankelijkheid van vrouwen begint niet met de gedegen opleiding, niet met de goede baan, het riant salaris of het maatschappelijk applaus. Het zijn comfortabele condities, meer niet. Echte onafhankelijkheid, die begint met de acceptatie van jezelf door jezelf'.

Een opmerkelijk credo, dat in de feministische jeugd van mevrouw d'Ancona vooral werd beleden door de

VVD. Fijn jezelf zijn. Verbeter de wereld begin bij jezelf. Als je eerst maar je eigen identiteit vindt, komt de carrière later wel. Geld is niet belangrijk. Succes en roem zijn mooi, maar daar gaat het eigenlijk niet om. Het gaat om je eigen diepe ik, dat soort dingen. Het

'Hedy lijkt op de miljardair die verklaart dat geld niet gelukkig maakt'

is natuurlijk geweldig dat deze waarden ook eens door een feministe en een socialiste worden beleden, maar het vreemde is wel dat wat mevrouw d'Ancona nu als minder belangrijk omschrijft, op de een of andere manier toch het wezenskenmerk is van haar eigen carrière. Zij lijkt een beetje op de miljardair, die aan de rand van zijn eigen zwembad verklaart dat geld niet gelukkig maakt.

Omdat ik nu eenmaal een geheugen heb dat begint te graven als mensen ons een morele raad geven, was ik erg nieuwsgierig naar wat Hedy in haar boekje zou zeggen over haar bezigheden als europarlementariër in Brussel en Straatsburg. Op en af heeft zij dat tussen 1985 en 1999 gedaan. Vond zij toen ook al dat

onafhankelijkheid niet begint met een riant salaris? Ik loop naar mijn boekenkast en trek 'Europese Idealisten' van de journalist Joep Dohmen te voorschijn. Dit boek, dat beslist geen boekje is, gaat over de declaraties, het absentisme, de bijbanen, de vriendendiensten, de lobbies, de dubbele pensioenen, de dienstreizen en de feestjes van Europarlementariërs. De ondertitel is veelzeggend: 'Vraag niet hoe het kan, profiteer ervan!'

In dat boek van Dohmen komt mevrouw d'Ancona rijkelijk vaak voor. Zo was een dankbaar gebruiker van het zogenaamde SiSo-systeem, wat staat voor: *Sign in, Sod off*, oftewel tekenen en wegwezen. Je tekent voor je aanwezigheid in het parlement, je strijkt daarmee je presentatiegeld op en dan ren je gauw naar het vliegveld om thuis het weekend bij de open haard te kunnen doorbrengen. 'Vrijdag-inners', noemt Dohmen deze onvervalste zakkenvullers, die jaarlijks een extra bedrag van tussen 4500 en 8500 gulden incasseerden.

Aanvankelijk hekelde d'Ancona deze vrijdag-inners fel, maar later bleek zij er

zelf één te zijn. Van de 36 keer dat zij in Straatsburg op vrijdag tekende, tekende zij 17 keer voor het geld. Zodoende is zij, schrijft Dohmen, 'een vaste passagier op de vlucht van 11.10 uur van Straatsburg naar Amsterdam'. Ook bleek zij iemand te zijn die via het Europees parlement voor zichzelf een meer dan riant pensioen had geregeld. Toen dat allemaal uitkwam, hield zij ineens haar mond en weigerde elk commentaar. Maar inmiddels zijn wij vijf jaar verder, en dat is toch een mooie tijd zijn voor reflectie. Zou je denken. Dus wat schrijft mevrouw d'Ancona nu over periode in het Europees parlement?

Vrijwel niets.

Ja, ze schrijft dat Joop den Uyl tegen haar zei: 'Waar wil je zo nodig naar Brussel? Daar ben je toch veel te goed voor'.

Arme Joop, geen mensenkenner, maar zelf nooit een vrijdag-inner geweest. Joop was nog zo'n politicus, die zelfs in de weekenden tot 11.10 's nachts doorwerkte. Maar behalve Joops opmerking, vind je niets in Hedy's 'memoires' dat die periode van veertien jaar ook maar enigszins adequaat beschrijft. Hedy heeft toch geen verdrongen schuldgevoel?

Mevrouw d'Ancona even buiten beschouwing gelaten, herinner ik mij nog de schok toen ik dat boek Joep Dohmen las. Stond ik daarvoor gematigd positief tegenover een verenigd Europa, sinds dat boek voel ik

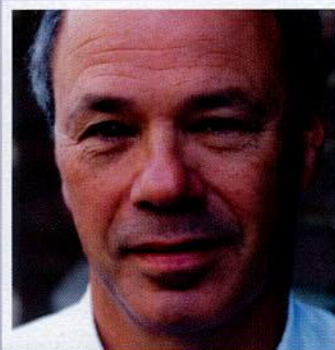
mij niet eens een euroscepticus, maar meer een eurocynicus. Ik geloof dat er geen grotere trog bestaat voor verloren idealen dan het Europees parlement.

De vraag waarom wij eigenlijk een verenigd Europa willen, is al zo ver gepasseerd dat wij hem net zo goed niet meer kunnen stellen.

Dat zou misschien niet eens zo erg zijn als wij ooit voor Europa hadden gestemd. Maar dat is nooit gebeurd. Wij mochten alleen voor een Europa stemmen dat er al was. Wij mochten pas voor Europa gaan stemmen.

men, toen Hedy al haar riante regeling binnen had. Dat maakt het logisch dat er bij de Europese verkiezingen bijna geen hond kwam opdagen.

Straks is er één groot Europa. In Frankrijk kun je precies hetzelfde eten als in Berlijn, Warschau of Vilnius. Je kunt overal dezelfde televisieprogramma's zien en dezelfde boeken lezen. De politie heeft in alle staten dezelfde uniformen en overal zal precies dezelfde Europese smaak en mode heersen. De Nederlandse taal bestaat dan al lang niet meer. Maar wat ongetwijfeld dan nog wel zal bestaan, zijn de Europese idealisten die gebruik maken van een SiSo-systeem en die daar vervolgens een idealistisch boekje over schrijven.

'Hedy heeft toch geen verdrongen schuldgevoel?'

Polderconservatisme

Nu de conservatieve beweging zoveel wind mee heeft, zou je bijna gaan geloven in de noodzaak van moreel herstel. Maar haar 'cultureel programma' is niet alleen heilloos, het is ook gewoon onnodig.

Arjan Post

'Het conservatisme ziet natuurlijk in dat de meeste mensen erin slagen een fatsoenlijk leven te leiden. De kern van het conservatisme is echter dat de mens niet tot het goede is geneigd, niet automatisch, als vanzelf, het goede doet.'

Dit citaat is te vinden op de website van de Edmund Burke Stichting, in een pamflet onder de bescheiden titel 'De crisis in Nederland – en het conservatieve antwoord'. Al in de verte doet het denken aan al die andere uitroepstekens die de afgelopen tijd door het publieke debat waaiden. Over het verval van recht en orde, de teloorgang van gezin en fatsoen, de oprukkende islamisering, de klaplopers van de staatsruif. Dat we dat allemaal weten, is mede te danken aan het publiciteitsapparaat van de Burke Stichting.

Bovenstaande tekst zou goed in voorbijgaande tijden gedijen. Zou Huizinga het heel erg anders hebben gezegd? Of Spengler, Toynbee? De strekking zou overeenkomstig zijn, en dat past in het 'gedachtegoed' – het zou vooral geen ideologie zijn – van de nieuwe conservatieven. Dat

grijpt terug op gevulde boekenkasten waar namen als (Leo) Strauss, Tocqueville en dus Burke uit komen vallen. Allemaal oude tot zeer oude mannen die nog genoeg geestdrift losmaken voor een, zoals stichtingsdirecteur Bart Jan Spruyt schrijft in 'De conservatieve uitdaging', "vitale intolerantie gedragen door een gezond patriotisme".

Die intolerantie tegenover alles wat de traditie en het erfgoed in eenduidig enkelvoud bedreigt, zoals de multi-

etnische samenleving en de EU, klinkt ook al zo vertrouwd. Bovenstaande vaststelling dat de meeste mensen weliswaar 'fatsoenlijk' leven, maar dat dat nog geen reden is tot feest: het is een beproefd schema van wij-zij. De hel, dat zijn uiteraard de anderen. Zulk antropologisch wantrouwen ruikt naar de goedgeconserveerde traditie van modern Europees pessimisme. Nu eens als vrees voor de Verlichting of de industrialisering, dan weer als afkeer van de democratie en de opstand der horden. Dat ook de hedendaagse conservatief, met grote of kleine c, niet in heil grossiert maar notoir zwart kijkt, wordt onbedoeld nog eens onderstreept door de morele grens bij het 'fatsoenlijke' leven te trekken. Ook de beul leeft immers fatsoenlijk.

Volksnationalistisch sentiment

Toen de conservatieve beweging bijna drie jaar geleden uit de laatste resten van het nieuw-economische welbehagen opstond, leek dat even een *Fremdkörper* in de polder. Die fronsende vroegoude heren: in de meeste windrichtingen werden de schouders opgehaald.

Maar sinds de proclamatie van het 'conservatieve moment' heeft de beweging steeds wind mee gehad. Kennelijk is de postmoderne woestenij van het avondland nog niet zo'n slechte voedingsbodem voor het 'cultureel programma' tot behoud van de natie. Maar hoe bijzonder is die beweging eigenlijk?

De overeenkomsten met Balkenende c.s. dringen zich op. Hoewel het nieuwe 'staatscalvinisme' vooral een preoccupatie met een ontwrichtend stabiliteitspact lijkt

'Ook de beul leeft immers fatsoenlijk'

te zijn, wordt ons steeds weer voorgehouden dat we dat toch vooral moeten zien als cultureel programma. Vooruit, in de aansporingen tot 'meedoen' met 'minder regels' maar méér 'fatsoen' schuilt inderdaad een zeker volksnationalistisch sentiment. De tijd is er ook rijp voor, zo hoor je te pas en te onpas. Nu zelfs ter linkerzijde van het kabinet de spieren rollen – exit 'soft' links – en de algehele roep om een 'beschavingsoffensief' steeds luider wordt, doet zich een zichzelf waarmakende voorspelling voor: hoe vaker de trom van de verloederen wordt geslagen, hoe meer die een sluitende analyse wordt. Koren op de conservatieve molen.

Wat echter onderzocht zou moeten worden, wordt daarmee juist als een gegeven beschouwd. Alle onheil, alle misère, ja zelfs losliggende stoeptegels passen zo altijd wel onder de grote paraplu van het verloederingsver-

toeg. Het verval der normen en waarden, kortom. Maar daar is iets raars mee aan de hand. Dat begrippenpaar wordt een bijna metafysische kwaliteit toegeschreven, alsof het buiten menselijke verhoudingen om zou bestaan. Normen en waarden zijn veeleer afgeleiden van gedrag en kunnen dus hooguit de praktijk beschrijven, niet vóórschrijven. De populaire notie dat 'de' Nederlandse normen en waarden in lutheraans opspijkerbare rijtjes te isoleren zijn van andere, overige of tegenstrijdige geboden, verboden, ambities en overtuigingen gaat voorbij aan de diversiteit en onderscheidingsdrang van moderne burgers. De invloed van massamedia of machtsverhoudingen, het verschil in opleiding of levensbeschouwing: juist die culturele factoren, die al meer met gedrag te maken hebben, worden in het neo-conservatieve programma veronachtzaamd.

[illustratie:] Marcel Ruijters

Maar het meest frappant is dat uit onderzoek naar codes en idealen die mensen zelf als belangrijk noemen, telkens weer eerder het tegendeel van morele regressie blijkt. Uit het 'Sociaal en Cultureel Rapport' van het SCP komt naar voren dat opvattingen over bijvoorbeeld huwelijkstrouw, fraude en misdaad in twintig jaar tijd stabiel zijn gebleven, en soms zelfs 'strenger' zijn geworden – ook bij jongere generaties. Uit andere groot-schalige, representatieve studies komt hetzelfde naar voren. Het European Values System, onder leiding van de Universiteit van Tilburg, concludeerde enkele jaren terug zelfs expliciet: 'geen moreel verval'. Dat is dus een katholieke universiteit.

Verburgerlijking

Natuurlijk zijn er de schreeuwers en de ploerten. Maar zo die niet altijd hebben bestaan, dan zijn ze een 'product' van een hoogdravende meritocratie. Tal van grenzen en codes zijn daarin geïnternaliseerd en dus schijnbaar afwezig; maar de selectie op grond van een subtiele zelfregulering is ondubbelzinnig streng. De meeste mensen hebben ook helemaal geen tijd voor afwijkend gedrag. Integendeel, het verzet tegen onrecht en de oude dubbele moraal in de jaren zeventig is al lang het verzet tegen alles wat de maatschappelijke orde bedreigt. Dat is een zwaai van 180 graden, die niet alleen op een proces van insluiting – 'verburgerlijking' – duidt, maar ook op een groeiende uniformiteit in de afkeer van orde-

verstoringen. Een morele consensus dus, zoals de sociaal-psycholoog Hans Boutellier in zijn proefschrift 'Solidariteit en slachtofferschap' betoogt.

Dat zijn maar enkele van de onbedoelde neveneffecten van het westers moderniseringsproces waar nieuwe conservatieven, oud-gereformeerden en alle andere onheilsfarizeeërs blind voor blijven. De complexiteit van het leven in kapitalistische bureaucratieën leidt eerder tot een hogere morele standaard. En dat is geen verschrijving.

Alleen al de eisen aan de kwaliteit van het (samen)leven zijn hoger geworden. Zo werd het in enkele decennia tijd in steeds meer lagen van de bevolking normaal om met elkaar te overleggen; vaders krijgen niet meer het grootste stuk vlees, en vrouwen, kinderen (homoseksuelen, minderheden) genieten in toenemende mate het

respect voor 'de ander'. Meer in het algemeen groeide de 'speelruimte' in het menselijk verkeer. Zoals de historisch-socioloog Cas Wouters heeft laten zien, slonk de betekenis van rassen en klassen, van seksen en generaties in minder scheve machtsrelaties in de meeste westerse landen gedurende de twintigste eeuw, en nam de mogelijkheid én noodzaak om gedrag meer af te stemmen op het individu toe. Niet omdat het volgens Amy-Groskamp ten Have zo hoort, maar omdat de aard van de relaties daartoe dwingt.

In humanistisch opzicht zijn dat grote verworvenheden, maar de relatieve winst laat zich slechts historisch vaststellen. In de betrokkenheid en waan van alledag is dat wat is 'geworden' niet als zodanig zichtbaar meer, maar integendeel stilzwijgend maatgevend. De eisen – grotere emotionele aanspraken – tonen zich slechts van hun schaduwzijde: de krenkingen, de late roep om erkenning van slachtoffergroepen en, het meest extreme voorbeeld, het relatief hoge echtscheidingscijfer.

Waterbedmodel

Zulke ontwikkelingen zijn niet los te zien van ingrijpende veranderingen in westerse democratieën, waar

Michael Ignatieffs 'Mensenrechtenrevolutie' samenviel met een ongekende toename van vrede en veiligheid. Die omslagen gingen, zoals gewoonlijk, gepaard met veel verwarring; met het verlies van zuilen en zekerheden, met het einde van de grote ideologieën en het

opperwezen. De gestegen welvaart, het hogere onderwijspeil en vooral de psychologisering in de omgang hebben bovendien een grotere sociale gevoeligheid teweeggebracht. 'Wat wij tegenwoordig asociaal gedrag noemen, was vroeger slechts een vorm van kattenkwaad', schrijft Gabriël van den Brink in zijn studie 'Geweld als uitdaging'.

Maar, roepen de apocalyptici, is de criminaliteit dan niet het beste bewijs van een algehele ondergang? Die vraag alleen al gaat voorbij aan de duizend-dingen-achtergrond van talloze sociaal-economische en psychische oorzaken van 'ontsporing' die om lijvige rapporten vragen. Los van het feit dat het niet meer nodig is een andere krant te lezen om vast te stellen dat criminaliteit een feit is, speelt de moraal een veel grotere rol in de perceptie. De 'morele paniek' dus, die aanzet tot een

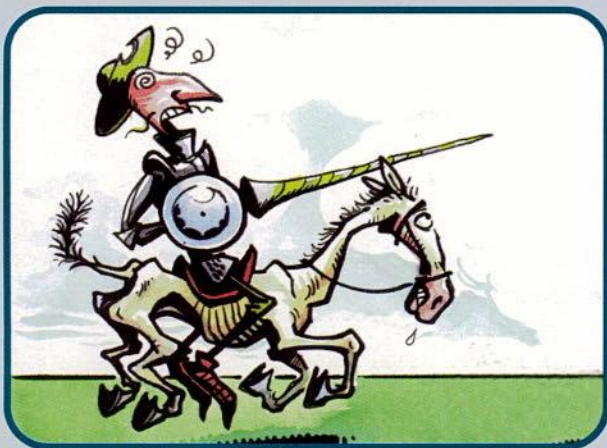
'Zouden mensen in plaats van fatsoen niet gewoon werk nodig hebben?'

grotere aangiftebereidheid, hogere straffen en zero tolerance-beleid. In de praktijk leiden die vooral tot een overvraging van het strafrecht en een waterbedmodel. 'Kwaad' dat op de ene plek wordt ingedrukt, plopt op de andere plek weer omhoog. Dat heeft meer te maken met het politieambacht en de onwil om zwakkere groepen hogerop te helpen, dan met een hoofdschuddende diagnose van morele regressie.

Hier doet zich een opvallende gelijkenis met de jaren tachtig voor. Ook toen, blijkt uit sociologisch en criminologisch onderzoek, hield het onbehagen over wanorde en misdaad geen gelijke tred met de feiten. Al in de jaren zeventig was het aantal geweldsmisdrijven relatief sterk gestegen; maar pas tijdens de economische 'crisis' van de jaren tachtig was de maat vol. Niet toevallig was dat de tijd van het 'ethisch reveil' van Van Agt, de 'restauratie' na de 'expressieve revolutie' van de jaren zestig en vooral zeventig. Daarmee verliest niet alleen de huidige conservatieve eruptie aan exclusiviteit, het laat ook zien dat de rituele en volksbrede roep om orde en fatsoen van eerdere datum is dan van 11 september of de nostalgische Pim Fortuyn-hype.

Conservatieve golf

In de jaren tachtig waren de jaren zeventig voorbij. Dat klinkt logisch, maar niet voor de venters van culturele programma's. De meeste conservatieven, van nu of toen, zijn het snel eens als hun gevraagd wordt het begin van het einde te periodiseren. Terwijl Edmund Burke vanuit zijn slecht behouden tombe 'mei 1789' fluistert, roepen zijn epigonen 'mei 1968'. Niet dat de impact van die tweede periode van turbulentie ook

'Nederland is al veel langer behoudend'

maar vergelijkbaar is met die eerste, afgezien van de seksualisering en secularisering. Maar andermaal wordt ermee voorbijgegaan aan de jaren van de kabinetten-Lubbers, die zich laten zich beschrijven als een 'Conservatieve golf', zoals de journalist Hans Wansink doet in zijn gelijknamige boek. Of zoals oud-hoogleraar publieksrecht S.W. Couwenberg in 1996 in de Volkskrant schreef: de seksuele revolutie 'blijkt achteraf een uitzonderlijke periode te zijn in onze geschiedenis. Nu drukt de harde burgerlijke kern van onze identiteit steeds meer zijn stempel op de heersende mentaliteit'.

Het is in zekere zin jammer voor de Burke-dweppers, maar Nederland is al veel langer behoudend. En dat roept de vraag op hoe zinvol een nationaal 'cultureel

programma' kan zijn om politieke, sociale en economische problemen – vaak met internationale context – op te lossen. Al meer dan twintig jaar suddert het onbehagen, en al meer dan twintig jaar wordt getamboe-

reerd op een morele renaissance. Zouden mensen in plaats van fatsoen niet gewoon werk nodig hebben? En zorg, weerbaarheid, goed onderwijs, 'bronnen van waardigheid', zoals de Amerikaanse socioloog Richard Sennett het noemt. Zouden de arrangementen van de overheid niet veel te groot en anoniem zijn geworden?

Donquichotterie

Als de 'reformalisering' van de jaren tachtig iets leert, dan is het dat de roep om cultureel herstel vrijwel altijd een signaal is van een overheid die er de brui aan geeft en de problemen die zo ontstaan als regressie interpreteert. Dan heet het dat het 'volk' zich niet netjes gedraagt, terwijl het wegsnijden van sociale voorzieningen, bescherming, opvang, tramconducteurs, toezichthouders, bruggenhoofden, lokettisten – condities voor solidariteit en sociale controle zelf – uiteraard in het landsbelang is. Dezelfde retoriek klinkt door in het cultureel programma van Balkenendes christentechocratie. Laatmoderne conservatieven hebben ongetwijfeld het beste met de mensheid voor, zij wel. Maar wat minder 'vitale intolerantie' en wat meer zelfinzicht zou geen kwaad kunnen. In hun donquichotterie vergeten ze dat zichzelf, en hun hele fatsoensreceptuur erbij, niet meer dan een parmantige sierlijst zijn rond de morele consensus die al lang realiteit is. Niet dat de natie daar veel mee opschiet.

Een verwaarloosd kind

"Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen". Zo luidt artikel 1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, die 55 jaar geleden op 10 december door Verenigde Naties werd aanvaard. Een belangrijke rol in de Commissie van de VN, die deze verklaring opstelde, was weggelegd voor een Amerikaanse vrouw, die bekend stond om haar humanitaire opvattingen, tot ergernis van het hoofd van de Russische delegatie, die moeite had met deze vrouw te moeten debatteren.

Zij was geboren in oktober 1884 in New York City in een gegoede familie, waarvan verre voorouders ruim tweehonderd jaar daarvoor uit Nederland naar de Verenigde Staten waren geëmigreerd. Haar jeugd stond in het teken van verdeeldheid tussen een afwijzende moeder en een avontuurlijke vader, die zij intens bewonderde maar slechts zag bij schaarse bezoeken als hij terugkwam van een politieke reis of een ontwenningsskliniek. Zij was acht jaar oud, toen haar moeder stierf, twee jaar later overleed haar vader en werd zij door haar grootmoeder verder opgevoed.

In Engeland bezocht zij de middelbare school, zoals gebruikelijk voor Amerikaanse meisjes uit hogere kringen. Dankzij de liefdevolle begeleiding van haar mentor ontwikkelde de jonge vrouw zich tot een persoonlijkheid met sociaal bewustzijn en maatschappelijk idealisme.

Eenmaal terug in de Verenigde Staten werkte zij in particuliere welzijnsorganisaties. Zij werd gymnastiek- en danslerares voor kinderen uit huurkazernes, was getuige van de treurige effecten van alcohol en armoede en ging tot ontzetting van haar familie met het openbaar vervoer naar haar lessen.

**Ken uw (humanistische) geschiedenis.
Zoek de persoon aan de hand van de beschreven hints.**

In november 1902 maakte zij grote indruk op een achterneef en hoewel zij zeer verschillend waren - zij een bedachtzame, serieuze vrouw, hij een extraverte, charmante man - deelden zij hun opvattingen over het leven en trouwden in 1905.

Er kwamen vijf kinderen, waar zij de eerste jaren van haar huwelijk intens mee bezig was. Dit bevredigde haar op den duur onvoldoende, zij zocht allerlei activiteiten buitenshuis, ging les geven op een meisjesschool, werd actief in vrouwenrechtenorganisaties en sloot zich aan bij een grote vrouwenvakbond. In 1933 schreef zij een boek over de positie van vrouwen in het gezin, het werk en in de politiek. Tegelijkertijd ging haar man een grote politieke carrière tegemoet, hetgeen ook tot de nodige sociale verplichtingen leidde.

Na de dood van haar man in 1945 werd zij door president Truman gevraagd om lid te worden van de Amerikaanse delegatie bij de Verenigde Naties. Uit volle overtuiging zette zij zich in voor de organisatie die een vreedzame wereld beoogde voor alle mensen, door sociale, politieke en economische gelijkheid. Dit resulteerde na ruim anderhalf jaar discussiëren met afgevaardigden uit achttien landen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Wie was deze vrouw, die van een verlegen, verwaarloosd kind opgroeide tot een internationale persoonlijkheid?

Hilde van Vlaanderen

Uw oplossing (de naam van deze denker/schrijver) ontvangen wij graag uiterlijk op 15 januari 2004 per post (alleen op briefkaart of ansichtkaart). Redactie de Humanist, De DoorDenker, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam. Vermeld duidelijk uw naam en adres. Onder de foutloze oplossingen wordt een boekenbon van 25 euro verloot.

Oplossing De DoorDenker in de Humanist 5/2003:
Alexander Herzen

Winnaar: Lieske van den Eeden, Nijmegen

Humanistische scholen

In humanistische kringen wordt weer een discussie gevoerd over de (on)wenselijkheid van humanistische scholen. Dat gebeurt regelmatig en daar is niets mis mee: alles moet bespreekbaar zijn. Maar als voorzitter van het landelijk netwerk openbare scholen CBOO wil ik wel een paar kritische kanttekeningen plaatsen.

De door humanisten bepleite scholen passen uitstekend binnen het openbaar onderwijs zoals het zou moeten zijn: kinderen zo begeleiden dat zij in toenemende mate in staat zijn om zelf zin en vorm te geven aan hun bestaan met daadwerkelijk respect voor het zelfbeschikkingsrecht van anderen. Ik ben het er mee eens dat er een einde zou moeten komen aan de nog altijd voorkomende neutralistische interpretatie in het openbaar onderwijs omdat die in strijd is met de door de grondwet beoogde 'eerbiediging van ieders godsdienst of levensbeschouwing'. Wie godsdienst en levensbeschouwing negeert, die respecteert de bestaande diversiteit niet maar steekt zijn kop in het zand.

Respect voor diversiteit betekent opkomen voor mensenrechten waar die in gevaar komen, zoals bij discriminatie en bij het aanzetten tot haat. Openbare scholen die niet aan deze grondwettelijke vereisten voldoen, zouden opgeheven moeten worden.

Gelukkig bestaan er ook bijzondere scholen die in de praktijk functioneren zoals openbare scholen zouden moeten zijn. Wel moet daarbij aandacht besteed worden aan het belang van de formele kenmerken van het openbaar onderwijs zoals het non-discriminatiebeginsel, de rechtspositie van onderwijsgegenden, ouders en oudere leerlingen, het democratisch toezicht door de overheid en het

recht op humanistisch vormingsonderwijs als keuzevak.

De binnenkort te verwachten invoering van een nieuwe financiering van het primair onderwijs moet zo geregeld worden dat er een einde komt aan de discriminatie van openbaar primair onderwijs inzake de bekostiging van godsdienst- en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs. Nu zijn we voor die bekostiging nog steeds afhankelijk van de welwillendheid van gemeenten en dat leidt in de praktijk tot grote rechtsongelijkheid van docen-

ten, ouders en leerlingen die voor humanistisch vormingsonderwijs kiezen op een openbare school terwijl dat onderwijs op bijzondere scholen wel bekostigd wordt. Het belang van het oprichten van hooguit enkele nieuwe humanistische scholen valt in het niet bij het dreigende wegvallen van humanistisch vormingsonderwijs dat nu jaarlijks vele tienduizenden kinderen en hun ouders bereikt.

**'Wie godsdienst negeert,
steekt zijn kop in het zand'**

De humanistische beweging is altijd een trouwe bondgenoot geweest van het openbaar en daarmee vergelijkbaar onderwijs. Dat bondgenootschap moet niet in gevaar gebracht worden op het moment dat juist solidariteit van dat onderwijs met het humanistisch vormingsonderwijs als keuzevak verwacht mag worden.

Als in een gemeente geen goede openbare school mogelijk blijkt dan kunnen humanisten het initiatief nemen om een bijzondere school op te richten die wel aan de inhoudelijke doelstellingen van het openbaar onderwijs voldoet. Dat is in het verleden in het katholieke zuiden wel vaker voorgekomen. Maar het zou wereldvreemd zijn om principieel voor het isolement van een humanistische school te kiezen in een tijd dat goed onderwijs voor iedereen onze inzet zou moeten zijn.

Arrogant humanisme versus minderwaardig humanisme

Eind jaren zestig, begin jaren zeventig bestonden ze nog in ruime getale. Actievoerders die vanuit hun ideologische overtuiging tegen de krijgsmacht zichzelf vastbonden aan een hek. Neem bijvoorbeeld de inmiddels overleden oud dominee Kees Koning, die met een betonschaar zich toegang tot een defensie terrein verleende en met een moker op straaljagers begon in te hakken. Dat waren nog eens tijden. Voor mijn vertrek naar Irak heeft een zevental actievoerders de uitgang van de kazerne in Doorn geblokkeerd door op de weg voor onze bussen te gaan zitten. Ik kan waardering voor deze mensen, die de daad bij het woord voegen en uit idealisme gewelddoos handelen, opbrengen. Waar ik geen waardering voor heb, zijn verzuurde mensen die hun Eigen Gelijk vanuit de luie stoel thuis etaleren voor de goegemeente en het allemaal zogenaamd zoveel beter weten. Dat Michose zijn denken uit de tijd van het gebroken gewetentje stamt en zich sindsdien niet meer heeft ontwikkeld, is op te maken uit zijn column in *de Humanist* 5 over de humanistisch geestelijke verzorging bij de krijgsmacht. Michose is immers erkend gewetensbezwaarde en dat zullen de lezers weten ook. Hij trekt (nog steeds) ten strijde als ware hij een volleerd militair om het werk van humanistisch geestelijk verzorgers met alle denkbare middelen te bestrijden, zelfs met oneigenlijke middelen. Uit mijn humanistische opvoeding heb ik geleerd dat ik naar mijn

medemens toe niet mag liegen en dat ik in een discussie mensen nooit persoonlijk moet aanvallen. Nu begrijp ik wel dat je in een column moet overdrijven maar spreken van: 'Humanistjes', 'befehl ist befehl' (een vergelijking met het Nazi regime die ik wel erg ver vind gaan en waarvoor mensen in het Europees parlement gelukkig nog terecht worden gewezen) en 'Verstand op nul en blik op oneindig', dat kan mijns inziens ook op een meer

respectvolle manier. Jammer overigens dat de redactie van *de Humanist* dergelijke uitdrukkingen tolereert. Uit de prietpraat van Michose spreekt arrogantie en minachting. Alsof hij de vertegenwoordiger is van het meerwaardige humanisme en ik de vertegenwoordiger van het minderwaardige humanisme. Het Humanistisch Verbond heeft bij monde van de voorzitter eind maart een persbericht en een brief aan alle kaderleden over de oorlog in Irak geschreven. Ik citeer: 'Als burgers kunnen wij onze solidariteit uiten door op alle mogelijke manieren druk uit te oefenen op daarvoor bestemde instanties om

mee te werken aan de opvang van vluchtelingen, wederopbouw en zelfbeschikking van het Iraakse volk in het proces dat begint zodra de oorlog beëindigd is.' Als humanist erken ik dat ik een eigen verantwoordelijkheid heb. Over de oorlog heb ik goed nagedacht. Ook ik was tegen. Maar nu er een nieuwe situatie is aangebroken, kan ik niet afwachten en langs de zijlijn staan kijken. Stabiliteit en veiligheid moeten, waar oorlog in de wereld is geweest, worden gecreëerd. Deze opvatting belijdt ik niet alleen met woorden, ik probeer daar ook zoveel mogelijk naar te handelen. Van de drie jaar dat ik Doorn ben geplaatst, ben ik meer dan een jaar van huis geweest om militairen in het buitenland van humanistisch geestelijke verzorging te voorzien. Een offer dat ook mijn thuisfront moet dragen. U hoort mij niet klagen want ik ben ervan overtuigd dat ik vanuit mijn levensbeschouwing zinvol en belangrijk werk doe. Maar wat doet Michose? Het past niet om zo schamper te doen. In feite valt Michose niet de geestelijke verzorgers bij de krijgsmacht aan maar is het een indirecte aanval op het hele Humanistische Verbond, mijn zedende instantie, namens wie ik dit werk doe en waarover ik inhoudelijk verantwoording verschuldigd ben. Michose doet dus niet alleen minderwaardig en neerbuigend over mijn humanisme maar over een substantieel deel van het Nederlandse georganiseerde humanisme.

Graag nodig ik Michose uit om eens een week met mij mee te lopen. Om zijn denkbeelden aan een kritisch onderzoek te onderwerpen. Hij is van harte welkom. Of blijft hij zichzelf liever langs de zijlijn tegen de krijgsmacht afzetten en zie ik hem de volgende keer ook voor het hek van mijn kazerne in Doorn liggen? Dat laatste is overigens niet mijn keuze maar ik zou het wel weten te respecteren als hij de daad bij het woord voegt. Ik verwacht eigenlijk dat hij belt. Zo niet, dan is het voor mij wel duidelijk wie het meest last heeft van het Intolerante Grote (Verongelijkte en Achterhaalde) Gelijk.

Erwin Kamp, humanistisch raadsman bij de krijgsmacht

Nachrift Michose

U legt de vinger op (of in) de wonde. Het debat dat u aangaat, stelt de juiste vragen. En dat zijn geen makkelijke. Het gaat om de vraag in welke mate een 'humanitaire' missie de militaire legitimeert en wat de bijdrage van humanisten daarbij moet zijn. Of integendeel wat de actie van humanisten daartegen zou kunnen zijn. Alleen met kromme boutades (zoals over het gebroken gewetentje) of met simplistische redeneringen die alles zwart of wit stellen, zullen we niet verder raken in dit debat. O ja, nog even dit: ik begrijp dat u vindt dat de oorlog voorbij is. Daarmee bent een van de zeer weinigen die dit denken (behalve de Amerikaanse president dan).

Humanisten in verwarring?

Stan van Houcke en Paul Cliteur verschillen van mening. Stan pakt breed uit in een lijvig essay (*de Humanist 5*). Hij opent met een beroep op de cultuur-historicus Jacob Burckhardt die 150 jaar geleden schreef dat de 16de eeuwse humanistische denkers verwaande praatjesmakers waren en het humanisme geen matigende invloed had kunnen uitoefenen op de Contrareformatie (de pogingen van de rooms Katholieke Kerk om de Reformatie en het humanisme om zeep te helpen). Verder diskwalificeert Stan de sociale betrokkenheid van het moderne humanisme. Tot slot richt hij

soortgelijke pijlen op de VVD en op Paul Cliteur als lid daárvan én van het Humanistisch Verbond; alsof die drie identiek zijn. Na zijn exposé over Burckhardt etaleert Stan het vele kwaad in onze kapitalistische wereld. En dat is inderdaad schokkend. Maar om daarmee gewapend achtereenvolgens het moderne humanisme, de VVD en ... Paul Cliteur, de laatste als humanist én liberaal, vanwege hun sociale inertie, ter verantwoording te roepen, is wel ver gezocht. Het Humanistisch Verbond doet met beperkte financiële middelen mondiaal soms het onmogelijke

(Hivos). Zijn oordeel over de VVD zou ik kunnen delen indien het mondiale kapitalisme identiek zou zijn aan wat de Nederlandse liberalen als ideaal voor ogen staat. Paul is zowel een kritisch lid van zijn partij, van het Republikeins Genootschap, het Humanistisch Verbond en van de neo-conservatieven (waartoe ook leden van de Christen Unie en Dries van Agt behoren). Bovendien is hij een groot dierenvriend en een bewonderaar van Gerard Reve. Ik heb ook wel eens moeite om dat allemaal onder één noemer te brengen, maar dat ter zijde. Voor het grote publiek is hij

een uitdagend columnist. Alles overziende kunnen de lezers zich tenslotte afvragen wie er nu werkelijk in verwarring is geraakt. Waardoor ... en waarom.

André de Bruin, *Sevenum*

Het zinvolle lijden

In *de Humanist 5* schrijft Pam over al dan niet zinvol lijden. In mijn jeugdige vorming op weg naar een volwassen kloosterleven en priesterschap zat de lucht nog vol van die zinvolheid. Ik vertel het als aanvulling op Pam. Gedurende de grote retraite – die in het noviciaat een maand duurde – werd ons de vraag voorgelegd: heb je wel eens iets te lijden gehad? Want dat hoorde

er vanwege de traditionele theologie in zekere zin bij. Laat nu mijn vader in die tijd doodgaan, zodat ik 'eindelijk' iets te lijden kreeg. En dat heb ik ook 'aanvaard', want door het lijden ging je een beetje op de grote lijder (die van het kruis) lijken. En daar ging het toch maar om. Vergeet niet dat het 'grote lijden' de hele mensheid verlost en dus de hemel-poort (die door de erfzoon-

de gesloten was) voor de mensheid open zette. Die verlossingstheologie is pas

vrij kort geleden nogal plotseling verdwenen. Nee, lijden heeft geen enkele zin. Dat daarmee een van de hoekstenen van de orthodoxie is weggeslagen, is in katholieke kringen nog lang niet breed doorgedrongen. Zelfs de paus is er niet van op de hoogte. Ik denk dat hij het woord masochisme zelfs niet kent.

H. Smeets, *Arnhem*

Bijsluiter GroenLinks

Tot mijn grote verbazing en ergernis trof ik bij *de Humanist 5* een schrijven van GroenLinks aan. De *Humanist* is een onafhankelijk tijdschrift en behoort naar mijn mening zich zeker niet te lenen als een voertuig voor politieke propaganda, van welke

signatuur dan ook. Hierdoor raakt het predikaat onafhankelijk onwaarachtig te worden.

Marijke Weeda, *Maarn*

Naschrift redactie

Het betreft hier geen initiatief van de redactie,

maar een betaalde advertentie-uiting. Dat is het domein van de uitgever, die - mede om het blad voor abonnees betaalbaar te kunnen houden - advertenties werft. Ook toen *de Humanist* nog het ledenorgaan van het HV was, werden er advertenties in het

blad opgenomen. Niets nieuws onder de zon dus. Het zegt ook niets over de onafhankelijkheid van de redactie. Die heeft immers geen bemoeienis met het advertentiebeleid, precies zoals het geval is bij uw even onafhankelijke dagblad of weekblad.

Verhoging contributie

De Algemene Ledenvergadering van het Humanistisch Verbond heeft op 8 november jl besloten de lidmaatschapsbijdrage per 1 januari 2004 te verhogen met circa 5 procent:

- de standaardcontributie wordt € 52,50
- de minimuminkomencontributie wordt € 28,-
- de jongerencontributie (tot 27 jaar) wordt € 23,50

20ste Socrateslezing

De door Roger van Boxtel, voorzitter HV, op 2 december jl. uitgesproken Socrateslezing met als titel 'Eigen-wijs én betrokken; het humanistisch alternatief' stond in het kader van een nieuwe impuls binnen de brede humanistische beweging.

Verharding

Van Boxtel geeft een schets van het maatschappelijk onbehagen in onze samenleving. Met name de verharding van sociale verhoudingen en het gebrek aan een langere termijnvisie op levenskwaliteit die een bedreiging vormen voor de idealen die we als humanistische beweging nastreven. Bij de keuze van het huidige kabinet om de verzorgingsstaat af te slanken en de economische zelfredzaamheid van het individu te stimuleren vindt hij de term zelfredzaamheid tekort schieten: de mens is verantwoordelijk voor zichzelf, maar we zijn ook verantwoordelijk voor elkaar. Medeverantwortelijkheid naast autonomie dus, met name voor mensen die het even niet zelfstandig redden en voor wie de term 'zelfredzaamheid' wel erg veel gaat lijken op 'zoek het zelf maar uit'.

Drie waardenclusters

Hij benoemt drie waardeclusters die de humanistische idealen vorm geven: persoonlijke vrijheid en autonomie, medeverantwoordelijkheid en rechtvaardigheid en ten derde morele en existentiële vorming, persoonlijke ontwikkeling en levenskwaliteit.

Interactieve zingeving

Hij introduceert een humanistisch alternatief dat beter aansluit op de geïndividualiseerde samenleving en verbindingen legt tussen persoonlijke levensstijlen en sociale betrokkenheid. Hij ziet kansen die op het vlak liggen van de praktijken waarin we ons dagelijks leven doorbrengen. Plekken waar morele en existentiële dilemma's aan de orde kunnen komen, waar personen zich vormen en waaraan ze betekenis ontleenen. Hij verwoordt

dit via concepten als *interactieve zingeving* en *netwerken van verantwoordelijkheid*. Mensen kunnen en willen, uit eigen beweging, op basis van innerlijke vermogens en met elkaar een gezonde samenleving vormgeven. Het tegenovergestelde van moraliteit en zingeving die door een ander worden voorgeschreven.

Netwerken van verantwoordelijkheid

De contexten waarin aandacht en zorg voor elkaar, de leefomgeving en de levenskwaliteit vorm kan krijgen: netwerken van verantwoordelijkheid. Ze verbinden mensen in hun diversiteit, ze verbinden mensen met hun omgeving en maken het mogelijk om zorg te delen. Ze zijn flexibel en veranderlijk en beter geschikt voor onze pluriforme samenleving dan het model van de traditionele, op eenheid gerichte gemeenschap. Voor de humanistische beweging ziet hij de uitdaging om mensen bij hun zoektochten te ondersteunen en om inspiratie te bieden. Om ruimte te geven aan persoonlijke en levensbeschouwelijke verhalen, vragen en kwesties. En niet in het minst, om maatschappelijke verantwoordelijkheid te dragen voor de leefomgeving en de wereldgemeenschap.

Humanistisch alternatief

Hij benadrukt dat we moeten aansluiten bij mogelijkheden die mensen zelf en met elkaar hebben om een leefbare, solidaire en zinvolle samenleving op te bouwen. Een samenleving waarin daadwerkelijke levenskwaliteit wordt nagestreefd en ruimte is voor soms kwetsbare waarden. "Wat we nodig hebben, zijn betrokken, eigenzinnige en soms prettig eigen-wijze individuen die het als onderdeel van een goed eigen leven beschouwen, om zich het lot van de ander aan te trekken, maar ook anderen durven aanspreken op hun medeverantwoordelijkheid en hiermee daadwerkelijk aan de slag gaan in hun dagelijks leven."

De volledige Socrateslezing is na te lezen op www.humanistischverbond.nl of telefonisch op te vragen via 020 521 90 95.

Terugkeer van de thuisbioscoop

Er is een tijd geweest, lang geleden, dat je voor een goede video de deur niet uit hoefde. Voor drukbezette mensen en mensen die slecht ter been zijn een uitkomst. Maar op enig moment is de klad gekomen in de videoverzendhuiswereld. De komst van de dvd biedt ook op dit terrein opeens nieuwe perspectieven. Het schijfje is immers tegen briefporto te verzenden. Zo is het nu weer mogelijk thuis een opera, een reeks documentaires, een film uit het filmhuisrepertoire te bestellen. Dat gaat snel en effectief via internet en het wachten is

alleen nog op de postbode. Ook het retour zenden van de gehuurde schijfjes is een eenvoudige handeling: dezelfde enveloppe waarmee het kleinnood arriveert kan voor het terugsturen gebruikt worden, er hoeft niet eens een postzegel op. Het gemak van een dvd is ook in het gebruik een sprong vooruit ten opzichte van de video. Passages terugvinden, stukken overslaan, ondertiteling naar keuze in drie talen of geen ondertiteling: allemaal eenvoudig instelbaar. En zowel beeld als geluid zijn van aanzienlijk betere kwaliteit dan mogelijk is op tape. Een van de eerste diensten die in deze thuismarkt is gestapt is Keeno.

Lezersaanbieding: maand gratis dvd's

Lezers van de Humanist kunnen een gratis proefabonnement nemen bij Keeno. Zo kunt u de DVD-verhuurservice een maand lang vrijblijvend uitproberen. Keuze uit meer dan 3.500 titels: films, documentaires, opera's, concerten. Keeno stuurt ze u gratis toe. Lees meer over deze unieke service op www.keeno.nl. Om gebruik te maken van het aanbod typt u op de website www.keeno.nl de actiecode **humanist** in (rechtsboven op uw scherm).

Bezwaar tegen Europese Grondwet

Het Humanistisch Verbond (HV) heeft in een brief aan de regering en de Tweede Kamer ernstig bezwaar aangetekend tegen artikel I-51 uit het concept van de Europese Grondwet. Het HV benadrukt in haar brief de scheiding van kerk en staat en vindt dat inmenging van levensbeschouwelijke en kerkelijke instanties in de politieke besluitvorming ongewenst is. Hoewel het HV wel van mening is dat overwegingen van levensbeschouwelijke aard onderdeel uitmaken van de politieke dialoog, dient het in deze te gaan om democratisch gedragen overwegingen en niet om kerkelijk gezag.

Ook meldt het HV in de brief dat veel levensbeschouwelijke en niet-confessionele organisaties in Europese landen geen erkende status - en dus ook geen inbreng - hebben, waarmee het recht zich alleen doet gelden voor kerkelijke instanties.

De ministerraad van de Europese Unie neemt eind 2003 een beslissing omtrent de constitutie. Ook de Europese Humanistische Federatie en andere organisaties ageren tegen de concepttekst. De volledige brief van het HV is te vinden op www.humanistischverbond.nl.

Vrouwenprojecten winnen Bemoei je d'r mee Prijs

Twee projecten hebben in november de Bemoei je d'r mee Prijs 2003 ontvangen van het Humanistisch Verbond. Het Vrouwen Ontmoetings Project (VOP) bevordert de ontmoeting en het onderling respect tussen Nederlandse en allochtone vrouwen. Ruim 180 vrijwilligsters geven taallessen aan 272 vrouwen in Utrecht die weinig buitenshuis komen. VOP deelt de prijs met Stichting Leer-

en Ontmoetingsproject (LOV) in Rotterdam. Ook hier geven vrijwilligsters taallessen aan huis van migrantenvrouwen. De vrouwen worden gestimuleerd en begeleid naar verdere maatschappelijke deelname. Voor de prijs, die voor de vierde keer werd uitgereikt, zijn 154 inzendingen ontvangen. De prijs is door het Humanistisch Verbond in het leven geroepen om vrijwilligers te 'complimenteren en bedanken en ook anderen te inspireren te blijven werken aan een menswaardige maatschappij.'

Humanitasprijs voor Veluws project

Het project Twintigers voor Tieners, van de afdeling Noordwest Veluwe/Match Epe, heeft de Jan Renken Prijs van Humanitas gewonnen. In dit project komen vrijwilligers (de 'twintigers') in contact met tieners van twaalf tot twintig jaar die kwetsbaar zijn in hun ontwikkeling. Doel is de zelfredzaamheid van de tieners te vergroten en te voorkomen dat zij voortijdig de school verlaten, in de criminaliteit belanden of een nog ernstiger problematiek ontwikkelen. De Jan Renken Prijs is vernoemd naar een bekende vrijwilliger van Humanitas en bestaat uit een kunstwerk en 5000 euro.

Andere liefde

'Homo, lesbisch of biseksueel zijn, is normaal en gezond.' In de folder 'Andere liefde', onlangs uitgebracht door het Humanistisch Verbond, worden jonge asielzoekers voorgelicht over homoseksualiteit. Naast informatie over gevoelens, vooroordelen en veilig vrijen, geeft vermeldt de folder adressen, telefoonnummers en websites. De folder 'Andere liefde' komt voort uit de brede maatschappelijke dialoog over homoseksualiteit in relatie tot religie, levensbeschouwing en ethiek. Een samenwerkingsproject van COC Nederland, Stichting Islam & Burger-schap en de Stichting Yoesuf.

Chomsky over de VS

Noam Chomsky's sterke kant is dat hij zijn lezers altijd weet te verrassen met een andere kijk op zaken die voor de hand lijken te liggen. Dat is ook weer het geval in zijn *Macht en terreur*, waarin hij de wereld sinds '11 september' bespreekt. Dat blijkt bijvoorbeeld uit een quote als deze: "Voor de VS is er eigenlijk maar één gemakkelijke manier om de terreur in de wereld terug te dringen, en dat is ophouden die terreur te steunen en eraan mee te doen." Chomsky plaatst de aanslagen op de Twintowers en het Pentagon in de context van de Amerikaanse interventies na de Tweede Wereldoorlog: Vietnam, Midden-Amerika, het Midden-Oosten en elders. Je kunt niet praten over het terrorisme van de zwakken tegen de machtigen als je niet ook het 'onbespreekbare maar veel extremere terrorisme van de machtigen tegen de zwakken' onder ogen ziet. Kijkend naar het negeren van internationale verdragen en naar het onafzienbare leed dat burgerbevolkingen wordt aangedaan is er in Chomsky's ogen geen verschil tussen de aanslagen van moslimextremisten en de oorlogspolitiek van de VS.

Jammer aan dit boek is, dat de teksten alle langer dan een jaar geleden geschreven zijn. Al kunnen de gebeurtenissen op het vlak van 'wederzijds terrorisme' veel eerder beschouwd worden als onderstreping dan als weerlegging van zijn analyse.

Lang leve de aarde

Andersglobalisten als Naomi Klein, Kalle Lasn, Peter Singer of José Bové hebben overwegend goed leesbare teksten op hun naam staan. Toch zijn het vaak betogen met uitgebreide redeneringen, verwijzingen en documentatie. Daarom is het prettig dat er nu een boekje is verschenen waar de zaken kort maar krachtig uit de doeken worden gedaan: *Lang leve de aarde en al haar bewoners*. Wat is een duurzame samenleving en hoe kunnen we die bereiken? Thema's als wereldbevolking, arm en rijk, klimaat, biodiversiteit, water, energie, geopolitiek worden toegelicht met wetenswaardigheden, cijfers, figuren en grafieken. Met name voor jongeren een aanstekelijk en verhelderend overzicht.

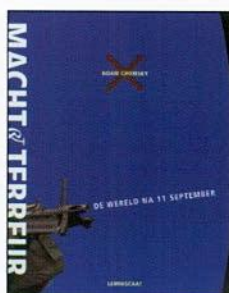
Drie keer Nietzsche

In het afgelopen jaar verschenen bij uitgeverij Damon maar liefst drie nieuwe boeken over Nietzsche. Ze getuigen van de niet

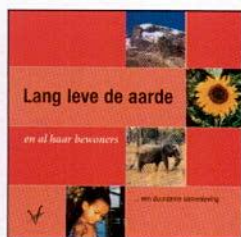
aflatende belangstelling voor de filosoof die zelf al verkondigde dat zijn filosofie pas 100 jaar na zijn dood gewaardeerd zou worden. God mag dood zijn, Nietzsche is springlevend. De verschillende publicaties laten vooral zien dat er bij Nietzsche geen sprake kan zijn van een eenduidig interpreteerbare filosofie. Deze in den treure besproken ambiguitet komt duidelijk naar voren in 'In de ban van Nietzsche', de Nederlandse vertaling van een bundel lezingen gehouden ter gelegenheid van Nietzsche's 100ste geboortjaar. Onderwerp is de invloed van Nietzsche op jonge – vooral Duitse – intellectuelen, schrijvers en filosofen die zich geconfronteerd zagen met een nihilistische, moderne wereld. Stuk voor stuk ontwikkelden zij een eigen visie op Nietzsche en daarmee een eigen oplossing op de problematiek van het nihilisme. De centrale vraag in de bundel is telkens welke Nietzsche aan het woord is. De postmoderne scepticus van Menno ter Braak is een andere Nietzsche dan de vitalistische levensfilosoof van Ernst Jünger en de decadente romanticus van Thomas Mann verschilt weer van de metafysica-criticus van Martin Heidegger. Allen grijpen echter terug op

Nietzsche als profeet van de dood van God die als eerste de nihilistische problematiek heeft doorleefd, doordacht en gethematiseerd. Nadeel is dat de meeste bijdragen in deze bundel zijn gericht op overeenkomsten en verschillen tussen Nietzsche en de besproken auteur waardoor ze een enigszins plichtmatig en schools karakter krijgen.

In dit opzicht is 'De mens als maat' van Sybe Schaap een verademing om te lezen. In weelderige volzinnen wordt hier verslag gedaan van Nietzsche's strijd tegen het ressentiment. Het is de welhaast religieuze Nietzsche, zoon van een Lutherse predikant en schrijver van *Also sprach Zarathustra* die hier weerklank vindt. Schaap trekt een interessante parallel tussen het bijbelse scheppingsverhaal en Nietzsche's analyse van het ressentiment van de 'laatste', moderne mens. De eerste mens at van de appel in het paradijs en verkreeg hiermee het onderscheidingsvermogen. Met het onderscheid tussen man en vrouw, goed en slecht en lichaam en geest ontstond ook de schaamte. In plaats van het onderscheidingsvermogen toe te juichen als goddelijke eigenschap interpreteerde de eerste mens het als een zondeval. Zo ontstond

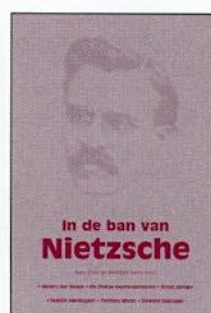
Noam Chomsky, *Macht & terreur*. Lemniscaat, Rotterdam. 123 blz. € 14,95.

Geurt van de Kerk, *Lang leve de aarde en al haar bewoners*. De Vijver, Afferden. 95 blz. € 12,50.

Martin Drenthen, *Grenzen aan wildheid*. Wildernisverlangen en de betekenis van Nietzsche's moraalkritiek voor de actuele milieu-ethiek. Damon. Budel. 320 blz. € 18,90.

Hans Ester en Meinder Evers (red.), *In de ban van Nietzsche*. Damon. Budel. 179 blz. € 15,90.

Sybe Schaap, *De mens als maat*. Nietzsche's worsteling met het ressentiment. Damon. Budel. 191 blz. € 15,90.

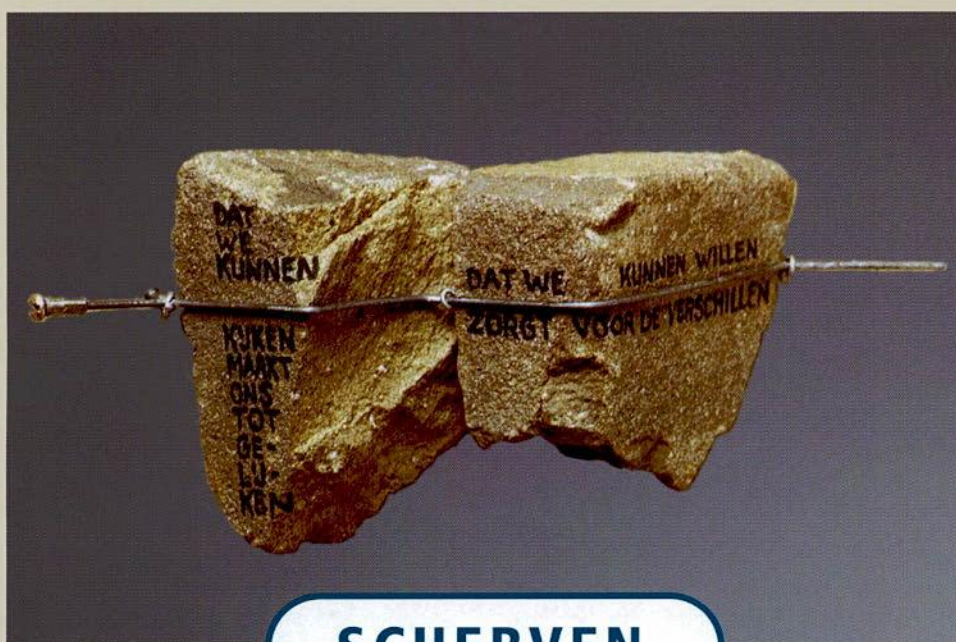

schuld, het verlangen naar verloren onschuld en in hun voetsporen de wrok en het ressentiment. De laatste mens wentelt zijn frustratie over het onvermogen het geluk te bereiken af op de ander. Een tweede parallel die Schaap signaleert is die tussen Nietzsche en Jezus. Beide waren ten diepste waarachtig in zoverre dat ze hun eigen menselijkheid en al wat is erkennen – de ware taak van de Übermensch. Het enige verschil is dat de Übermensch het leven niet alleen ondergaat en erkent, maar bovendien actief wilt. Schaap roemt weliswaar de waarachtigheid van Nietzsche, maar hoe het gesteld is met zijn eigen waarachtigheid blijft onduidelijk. Een uitspraak als 'Zijn moraal onderscheidt goed

en slecht. Goed is wat verheft en slechts is wat bederft', maakt hier toch op zijn minst nieuwsgierig naar. Nietzsche propageerde immers niet zozeer een nieuwe invulling van de termen goed en kwaad, maar wilde juist voorbij gaan aan de tegenstelling. Schaap wekt zo tussen de regels door de indruk Nietzsche met bepaalde christelijke uitgangspunten te willen verzoenen, maar maakt dit nergens expliciet. Het laatste boek van Damon is het proefschrift 'Grenzen aan de Wildheid' van Martin Drenthen. Het betreft hier een studie naar de betekenis van Nietzsches denken voor de milieuethiek. De laatste wordt volgens Drenthen geplaagd door een fundamentele ambiguïteit. Ener-

zijds kan alleen met een beroep op een normatief natuurbegrip een inhoudelijk debat over onze omgang met de natuur worden gevoerd. Anderzijds is men zich er van bewust dat elk natuurbegrip gebaseerd is op een bepaalde interpretatie van de natuur. Hierdoor kan met een beroep op het begrip natuur nooit een milieuethiek worden geformuleerd die door alle partijen wordt gedragen. Ook Nietzsches filosofie wordt geplaagd door een ambiguïteit. Nietzsche bekritiseert de filosofie en de moraal omdat deze zich baseren op een natuurbegrip dat berust op een persoonlijke interpretatie. Tegelijk baseert Nietzsche zich zelf ook op een specifieke opvatting van de natuur. In zijn geval is dit

echter niet paradoxaal omdat hij de filosofie en de moraal *zelf* opvat als deel van de natuur. De laatste interpreteert hij als een tirannieke macht die altijd tegenstrijdige interpretaties genereert. In het verlengde van Nietzsches filosofie pleit Drenthen voor een natuurbegrip dat weerstand biedt aan een enkele interpretatie. Drenthen maakt zo indirect ook duidelijk dat een filosofie die de werkelijkheid ziet als fundamenteel tegenstrijdig zelf evenmin voor een eenduidige interpretatie vatbaar kan zijn. Pittige kost, maar zeker de moeite waard vanwege de uitstekende expositie en originele toepassing van Nietzsches filosofie.

SCHERVEN

Harry van Putten schrijft nieuwe spreekwoorden en gezegdes op gevonden kapotte stenen van de stad, die hij met andere restmaterialen tot objecten maakt. Hij heeft dit project 'Scherven enne...geluk' gedoopt. Meer informatie: www.home.zonnet.nl/geentijdbestaatniet

LEZINGEN EN SYMPOSIA

Filosofisch Café

1e maandag v.d. maand – Utrecht
Actuele filosofische debatten, interviews en de laatste boeken.
Tijd: 19.45 uur. Locatie: Café Hofman, Janskerkhof 17a.
Info: www.hofman-cafe.nl.

Don't worry be happy

14 jan. – Eindhoven
Lezing van prof. Ruut Veenhoven over geluk. Hij beantwoordt o.a. de vraag 'is de bevordering van geluk een bruikbaar beleidsuitgangspunt?'.
Locatie: Technische Universiteit Eindhoven, Auditorium. Tijd: 11.45-13 uur. Info: www.tue.nl/sg of 040-2472070.

Familie

21 dec. – Amsterdam
Discussie o.l.v. Siad el Haji en Khalikd Boudou, met film en performance over de (on)voorwaardelijkheid van familie. De Balie, Kleine Gartmansplantsoen 10, www.debalie.nl, 020-5535151

Proust

20 jan. – Maastricht
Sjef Houppermans, universitair docent Frans en voorzit-

ter Proustgenootschap Nederland, geeft een overzicht van de inhoud van 'Op zoek naar de verloren tijd' en vertelt over Proust. Tweede Proustlezing op 28 jan. en derde op 23 maart. Tijd: 20.00 uur. Locatie: Collegezaal Nieuwenhof, Zwingerput 4, Maastricht.

Bijlmer

24 jan. – Amsterdam
De jonge humanisten van het HV houden een wandeling door de Bijlmer met een koptelefoon waarop gedachten van verschillende mensen zijn te horen. Met aansluitend, voor wie wil, een discussie. Opgeven bij Gea Meijers, 035-6289932 of meijers23@zonnet.nl. De wandeling kan ook op een andere dag gemaakt worden, aannemen via Imagine IC, info@imagineIC.nl of 020-4894866

Angst en vrees

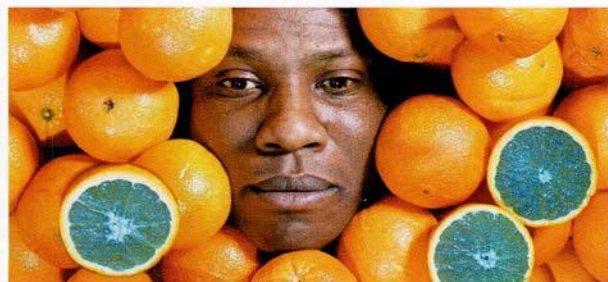
12 feb. – Eindhoven
Lezing van Jan Pronk over ontwikkelingsproblematiek en –samenwerking. Locatie: Technische Universiteit Eindhoven, Auditorium. Tijd: 16.15 u. Info: www.tue.nl/sg of 040-2472070.

THEATER

Blauw/oranje

Vanaf 20 jan. – diverse theaters
Spannend kamerdrama van Joe Penhall, gespeeld door het Nationale Toneel, met als setting de psychiatrische noodopvang in de grote

stad. Met actuele politieke vraagstukken en maatschappelijke dilemma's. Regie Peter Tuinman, in de hoofdrol Bram van der Vlugt. Info: www.nationaaltoneel.nl of 070-3181444

EXPOSITIES

De kracht van Volendam

9 jan. t/m 8 feb. – Amsterdam
Serie van 27 fotoportretten, gemaakt door Suzan van de Roemer, waarop jongeren uit Volendam zich drie jaar na de vuurwerkramp laten zien. Ook met videobeelden uit Volendam van januari 2001 tot nu. Locatie: Melkweg Galerie, Marnixstraat 409. Info: www.melkweg.nl, tel. 020-5318181.

Het Russische landschap

14 dec. t/m 18 apr. – Groningen
Tentoonstelling in het Groninger Museum over Russische kunst uit de negentiende eeuw. Met werken van Sjiskin, Levitan en Koeindzji. Info: www.groninger-museum.nl.

RADIO/TV

De wereld van Sofie

22 t/m 30 dec. – Ned. 3
Herhaling van Noorse dramaserie in acht delen. Verfilming van de gelijknamige bestseller over pubermeisje dat kennis maakt met denkbelden van beroemde filosofen.
IKON – 13.15 uur

Historisch op vrijdag

vanaf 2 jan. – Ned. 1
Wekelijkse documentaires over een historisch onderwerp. In januari wordt teruggeblikt op de oorlog tussen de VS en Vietnam.
Teleac – 23.15 uur

Het wonder van Máxima

2 jan. – Ned. 1
Telefilm van Paul Ruven. Tegen het decor van het koninklijk huwelijk in Amsterdam zoeken een Argentijnse moeder en haar dochter en een Nederlandse man naar een geliefde die spoorloos is verdwenen.
Human – 22.55 uur

Dolle Zina

8 jan. – Ned. 1
Documentaire naar een concept van Adelheid Roosen en Mijke de Jong. Vijf vrouwen van islamitische afkomst vertellen over hun ervaringen met liefde, vrouw zijn, schoonheid, erotiek en seksualiteit, maagdelijkheid, geloof en de voor- en nadelen van hun islamitische opvoeding.
Human – 23.10 uur

Zwanenmeer

15 jan. – Ned. 1
ZT Hollandia bewerkte het bekende balletspookje Het Zwanenmeer tot een voorstelling waarin zeventig- tot en negentigjarige spelers schitteren. Regisseur Elsbeth Dijkstra volgt de hoofdpersonen bij repetities, optredens en in het dagelijks leven.
Human – 23.12 uur

Het ei van Erasmus

donderdag – 747 AM
Met op 25 dec. een gesprek met Erwin Kamp, humanistisch raadsman bij defensie. Hij ging mee met de eerste Nederlandse vredesmissie naar het zuiden van Irak. Samenstelling: Bert Boelaars
Human – 14.30 uur

Tempi Passati – vervlogen jaren

30 dec – 747 AM
Documentaire over Mina Bern en Mascha Benya, in hun hoogtijdagen de bekendste vertolksters van het Jiddische lied. Beiden kwamen na jaren van omzwervingen, opgejaagd door het nazisme, terecht in de VS.

LEZERS AAN HET WOORD

FILM

Francofielen in Georgië

'Sinds Otar vertrok' ('Depuis qu'Otar est parti') is een film over verlangen, illusies en de werkelijkheid. Over de rol tussen drie generaties vrouwen en over het leven in Georgië in het postsovjettijdperk.

Drie vrouwen, moeder Eka, dochter Marina en kleindochter Ada, wonen in een armoedig flatje in de hoofdstad Tbilisi. Vooral Eka en Ada zijn geobsedeerd door Frankrijk. De zoon van Eka woont in Parijs en probeert er zijn dromen (en die van zijn moeder) waar te maken. Eka leeft in de ban van haar zoon Otar, altijd wachtend op zijn telefoontjes en brieven. Kleindochter Ada leest de in het Frans geschreven brieven voor en met het geld dat hij stuurt kunnen de vrouwen overleven. Het appartement dat hij bij Montmartre heeft gevonden beschrijft Otar aan zijn moeder als 'de plek waar jij altijd van droomde'. In het huisje dat zij op het platteland heeft moet de kamer van haar zoon onaangeroerd blijven. Alles draait om Otar, tot ergernis van zijn zus Marina. Zij is verbitterd over het leven en jaloers op de aandacht die haar broer krijgt.

Als Marina en Ada te horen krijgen dat Otar is omgekomen, besluit Marina het niet aan haar moeder te vertellen. Uit angst dat zij het nieuws niet zal aankunnen. Toch kunnen de vrouwen Eka er niet van weerhouden naar Frankrijk te gaan. Eka neemt haar dochter en kleindochter mee, al moet ze er haar hele Franse boekencollectie voor verkopen om de tickets te betalen. In Frankrijk komt het verhaal tot een ontroerende ontknoping.

Naast een interessant portret van een land in het post-sovjettijdperk, laat 'Sinds Otar vertrok' ook veel universele eigenschappen zien van mensen. In de dialogen wordt soms weinig doorgevraagd, wat een oppervlakkige indruk kan geven. Maar het beeld zegt vaak al genoeg en de drie actrices spelen hun rol op indrukwekkende wijze. Vooral Esther Goritin valt op in haar hartverwarmende rol als Eka. De negentigjarige Poolse actrice maakte pas een paar jaar geleden haar filmdebuut.

'Sinds Otar vertrok' draait vanaf 29 januari in de filmhuizen

Josephine Krikke

Henk Weidgraaf (72) uit Beilen leest sinds dertig jaar *de Humanist*. Voordat hij in 1995 met pensioen ging, was hij onder andere lid van het college van Gedeputeerde Staten in Drenthe voor de PvdA. Henk Weidgraaf is 47 jaar getrouwd, heeft drie zonen en acht kleinkinderen.

Favoriete muziek

Klassieke muziek in allerlei variaties. Grote indruk maakte het bijwonen van de opera *La Traviata* in Verona. We gaan zeer regelmatig naar concerten van het Noord Nederlands Orkest.

Maakt zich het meest zorgen om

De internationale politiek, zoals het Midden-Oosten en Irak. Daarnaast verontrusten mij de ontwikkelingen binnen Europa. Zie het stabiliteitspact. Frankrijk en Duitsland hebben onlangs aangetoond welke waarde zij toekennen aan een verenigd Europa.

Leest elke dag

Het Dagblad van het Noorden en diverse periodieken. Een boekenwurm ben ik niet.

Bewondert

Willem Hoeve uit Assen. Deze man ziet kans, als particulier en zonder winstbejag, door het organiseren van allerlei activiteiten, een keer per jaar een groot feest te houden voor onze gehandicapte medemens. Met medewerking van honderden vrijwilligers bezorgt hij heel veel mensen elk jaar een fantastische avond.

Mooiste plek

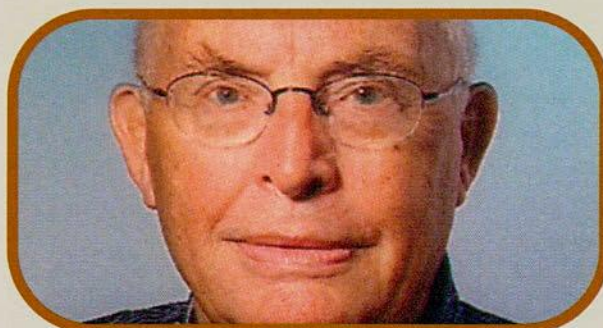
Alle prachtige plekken in Drenthe, zoals het Terhorsterzand, met zijn prachtige jeneverbessen, het zeer rustige Mantingerzand en de zeer uitgestrekte Kralose Heide. We zoeken deze plekken niet steeds bewust op, toch genieten we elke keer van de rust en de prachtige natuur. Laten we dit met zijn allen koesteren.

Daarnaast heeft het Herinneringscentrum Westerborg onze grote aandacht. De dodenherdenking op 4 mei is steeds weer zeer indrukwekkend. En dan met heel veel mensen. Zowel jong als oud.

Humanisme betekent voor mij

Handhaving van de menselijke waarden. Respect tonen voor mensen in al hun schakeringen. Dat is geen bewuste strategie, maar iets wat kennelijk bij je hoort.

(JK)

Na ruim drie jaar oorlog weer naar school...

De oorlog ontvluchten.

Alles wat je vertrouwd is kwijtraken.

Je moeder te getraumatiseerd

om jouw verdriet te zien.

Dan is wat extra aandacht welkom.

Iemand die naar je luistert.

Helpt met school.

Met je naar de dokter gaat.

Die niet *praat* over begeleiding,

maar er werk van maakt.

Eén van de mensen

van VluchtelingenWerk Nederland.

Wij maken er werk van.

www.vluchtelingenwerk.nl
Giro 123488

VluchtelingenWerk
Nederland